

РІДКІСНИХ ВІДБИТКІВ
ТА РУКОПИСІВ

король франків
Хлодвіг
і християнізація франції

Clovis, roi des Francs,
et la christianisation de
la France

Dessin par la gravure

Gravé par Beau

1811

Міністерство культури і мистецтв
України
Ministère de la Culture et Beaux Arts
d'Ukraine

Одеська державна
наукова бібліотека ім. М Горького
Bibliothèque scientifique Maxime Gorki

Посольство Франції в Україні
Ambassade de France en Ukraine

Французький культурний центр в Україні
L'Institut Français d'Ukraine

Асоціація "Альянс Франсез" в Одесі
L'Alliance Française d'Odessa

Король франків Хлодвіг і християнізація Франції

Clovis, roi des Francs,
et la christianisation de la France

Каталог
Catalogue

Одеса
Odessa
1996

Від упорядників

Фонди Одеської державної наукової бібліотеки імені М.Горького дають змогу досить повно й багатоаспектно висвітлити запропоновану тему. На їхній основі організовано книжкову виставку, яка включає в себе літературу українською, російською, французькою, англійською, німецькою мовами, видану у XVIII-XX століттях.

Виставка складається з чотирьох розділів:

1. З історії середньовічної Європи.
2. Франція V-XIII століть.
3. Хлодвіг: історія і міф.
4. Цивілізація середньовічного Заходу: наслідки християнізації.

Тема виставки стала приводом до роздумів про те, що "середні віки - поняття, яке стосується не стільки хронології, скільки змісту. ... зрозуміти його в його неповторній своєрідності, не ідеалізувати і не змальовувати в чорних тонах", - як вірно зазначив один з дослідників цієї епохи.

Література, представлена в експозиції, настановжує на думку про те, що в історичному житті навернення франків у християнство стало найважливішою подією середніх віків.

Слід відзначити, що на виставці використані видання за темою, які, безперечно, не висчерпують її, а лише дають поштовх для подальшого дослідження.

Висловлюємо подяку всім співробітникам ОДНБ ім. М.Горького, які працювали разом з нами над каталогом, зокрема, відділам "Одесика", науково-допоміжної та рекомендаційної бібліографії, довідково-інформаційному, а також особисто О.Г.Гуріненко, Е.С.Жимолостновій, У.Ф.Кравченко.

Note des rédacteurs

Les fonds de la Bibliothèque scientifique d'Etat M. Gorki, représentés à l'exposition par des livres du XVIII et du XIX ss. édités en différentes langues, offrent une vision assez complète et pluridisciplinaire du thème proposé.

L'exposition se compose de quatre parties:

1. De l'histoire de l'Europe médiévale.
2. La France aux V - XIII siècles.
3. Clovis : Histoire et Mythe.
4. La civilisation de l'Occident au Moyen Age : résultats de la christianisation.

Le thème de l'exposition fournit l'occasion de méditer sur l'époque du Moyen Age qui est "...un concept plutôt idéologique que chronologique, qu'il s'agit d'appréhender dans son inimitable originalité, sans l'idéaliser ou trop le noircir...", comme le fait remarquer à juste titre un connaisseur de cette époque.

Les documents exposés amènent à croire que sur le plan historique la christianisation de la France est un des événements les plus importants du Moyen Age.

Souignons également que, bien sûr, les livres représentés en exposition n'épuisent pas le sujet, mais ils donnent une impulsion nouvelle à la poursuite des recherches dans ce domaine.

До читача

У березні 1995 року в Одесі за ініціативою Одеської державної наукової бібліотеки імені М.Горького було проведено важливу культурну акцію - "Тиждень французької книги". Вона відбулася завдяки підтримці Міністерства культури і мистецтв України, Посольства Франції в Україні, Одеської міськради, товариства "Альянс Франсез". Ця подія, безумовно, внесла свій неоціненний вклад у розвиток культурних зв'язків, розширення співробітництва між бібліотеками, музеями, товариствами України і Франції. Різноманітні та великі виставки французької літератури стали поштовхом до подальшого вивчення наших фондів і повернення читачам цінних книжкових скарбів.

Листопада 1996 року ЮНЕСКО відзначило знаменну дату - 1500-річчя навернення у християнство короля Хлодвіга (496 р.). Бібліотека імені М.Горького спільно з Посольством Франції в Україні та товариством "Альянс Франсез" відповідно до договору про співробітництво, котрий був підписаний у травні 1995 року, пропонують вашій увазі розгорнуту книжкову виставку "Король франків Хлодвіг і християнізація Франції". Презентація виставки відбудеться разом з проведенням колоквиуму, в якому візьмуть участь провідні вчені міста.

У фондах нашої бібліотеки зберігається література українською, російською, французькою, англійською, німецькою та іншими мовами, яка докладно висвітлює дану тему, показує середньовіччя як складний і суперечливий сплав, зосереджує увагу на тих вивах середньовічної ментальності, які мали певне значення в освоєнні світу людством.

Сподіваємось, що нова зустріч з багатими фондами ОДНБ, найбільшої наукової бібліотеки півдня України, слугуватиме подальшому зміцненню українсько-французьких культурних зв'язків, збагаченню наших гуманітарних контактів.

Ольга БОТУШАНСЬКА,

директор ОДНБ імені М.Горького,

заслужений працівник культури України

Pour le lecteur

En mars 1995 à l'initiative de la Bibliothèque scientifique publique d'Odessa M.Gorki et de l'Ambassade de France en Ukraine une manifestation culturelle de grande importance, la "Semaine du Livre Français", s'est tenue à Odessa. Elle a pu avoir lieu grâce au soutien du Ministère de la Culture et des Beaux Arts d'Ukraine, du Comité Exécutif du Conseil Municipal d'Odessa et de l'Alliance Française d'Odessa. Cet événement a été, sans conteste, une contribution inappréciable au développement des relations culturelles, à l'élargissement de la collaboration entre bibliothèques, musées et associations d'Ukraine et de France. Les expositions riches et variées de livres français ont donné une nouvelle impulsion à la poursuite des recherches sur nos fonds, en faisant découvrir au large public de lecteurs des trésors jusqu'alors cachés.

En novembre de cette année l'UNESCO célèbre une date marquante, le 1500-eme anniversaire de la conversion au christianisme du roi des Francs Clovis (496). A cette occasion la bibliothèque Gorki vous propose l'exposition de livres "Le roi des Francs Clovis et la christianisation de la France", organisée conjointement avec l'Ambassade de France en Ukraine et l'association "Alliance Française" en conformité avec l'accord de collaboration, signé en mai 1995. Parallèlement à l'exposition on verra se dérouler un colloque où ce thème fera l'objet de communications scientifiques des meilleurs chercheurs et enseignants d'Odessa.

Les fonds de notre bibliothèque contiennent des livres en ukrainien, français, russe, anglais, allemand et autres langues susceptibles d'éclairer de façon assez détaillée ce complexe alliage de contradictions qu'était le Moyen Age, en mettant particulièrement l'accent sur certains aspects de la mentalité médiévale, fondamentalement importants pour l'intelligence du monde par l'humanité.

Nous espérons que cette nouvelle rencontre avec les fonds richissimes de la Bibliothèque Gorki, la plus grande bibliothèque scientifique du Midi ukrainien, contribuera encore plus au développement des relations franco-ukrainiennes dans le domaine de recherches et à l'enrichissement des contacts humanitaires.

Olga BOTOUSHANSKA,

Directeur de la Bibliothèque scientifique publique M. Gorki

* * *

496 року король франків Хлодвіг навернувся у християнство, виконуючи обітницю, що він її дав після однієї з воєнних перемог.

1996 року Франція урочисто відзначає цей ювілей і розвиток християнства на землі, об'єднаній колись Хлодвігом.

Одеське відділення "Альянс Франсез" приєднується до цього святкування і спільно з бібліотекою імені М.Горького пропонує одеситам виставку прекрасних книг, здебільшого французькою мовою.

Проведений торік Тиждень французької книги відкрив уже читачам багаті фонди бібліотеки. Успіх, який його супроводив, дозволяє сподіватися, що публіка й нині не залишить цю виставку поза своєю увагою. Разом з виставкою відбудеться колокіум, організований асоціацією "Альянс Франсез" в Одесі.

Слід сказати, що у Франції цей ювілей викликав досить жваву полеміку. В Одесі ця подія стане приводом для свята культури завдяки можливості побачити вперше, чи знову, такі чудові старовинні книжки, що розповідають про епоху Хлодвіга.

Валері ПЕНЕ,

представник в Одесі Французького культурного центру та Лінгвістичної праці у Києві

496 - Clovis, roi des Francs, se convertissait au christianisme pour honorer sa promesse à la suite d'une victoire militaire.

1996 - La France commémore cette conversion, et, partant, le développement du christianisme dans le pays unifié par Clovis. L'Alliance Française d'Odessa décide de s'y associer, et s'unit à la Bibliothèque Scientifique Gorki pour offrir au public odessite un aperçu des très beaux ouvrages anciens de la Bibliothèque sur le sujet, imprimés en langue française.

L'année dernière, un Salon du Livre avait déjà permis de découvrir la richesse des fonds de la Bibliothèque relatifs aux éditions françaises. Le succès que l'événement a rencontré alors, augure bien de l'intérêt que devrait susciter cette nouvelle exposition, centrée sur un thème précis qui fera parallèlement l'objet de communications scientifiques au cours d'un colloque organisé par l'Alliance Française.

Si cette commémoration a suscité bien des polémiques en France, nous n'en retiendrons à Odessa que l'aspect festif et culturel, né du plaisir de voir - ou revoir - des livres anciens relatifs à cette époque.

Valérie RENET,

Représentante à Odessa du Centre

Culturel et de Coopération Linguistique de Kiev

I

З історії середньовічної Європи

De l'histoire de l'Europe médiévale

Середні віки, середньовіччя - прийнята в історичній науці назва періоду всесвітньої історії, який йде слідом за історією стародавнього світу - від падіння Римської імперії і передує новій історії. Проте цю назву найбільш адекватно можна застосовувати тільки до історії Західної Європи, до історії романських і германських народів. Саме у них виробилися характерні риси середньовіччя, які дозволяють розглядати цю епоху як цілісний окремий розділ всесвітньої історії.

Три великих фактори створили середньовічну цивілізацію - спадщина Римської імперії, християнство та германські племена. Поява останніх істотно змінила ті відносини, які панували в Римській імперії. Минули цілі століття, перш ніж усталилися політичні стосунки середньовічної Європи. Політичний устрій Європи став остаточно не схожим ні на державний устрій давнини, ні на первісний державний устрій германців.

Дві характерні основи середньовіччя - католицизм і феодализм - визначили побут і духовну культуру Західної Європи, зробивши їх єдиним цілим.

Франки були першим етносом германського походження який навернувся в християнство не за єретичним вченням Арія, а за його ортодоксальною формою. І католицизм в Європі став не просто віросповіданням, а й цілою культурною системою, що охоплювала всі прояви історичного життя. Католицизм об'єднав народи Західної Європи під духовною владою римського папи в єдине велетенське ціле, дав їм цілий світогляд, моральну систему. Він мав свою особливу політичну орієнтацією, квінтесенцією якої виступало вчення про підпорядкування держави церкві.

Католицизм та феодализм доповнювали один одного, і обидва суспільства, церковне і світське, існуючи поряд, становили нерозривну єдність, той дуалізм, який визначав складність середньовічної історії. І чим далі вивчається середньовіччя, тим складнішим, багатограннішим, багатшим постає воно, і тим одіобічнішим стає його відображення як похмурого провалля в історії.

Коріння багатьох явищ і взаємин сучасності сягає саме в далеке середньовічне суспільство. В цей же період відбулося зародження національних культур у Західній Європі, формування мов націй і національного менталітету, почали складатися нації. У середньовічній Європі беруть початок багато національних, релігійних, етнічних конфліктів сучасної Європи. Від масових селянських та міських рухів середньовіччя беруть початок революційні традиції народів. У середні віки в Європі виникли перші університети. Багато які з міст сучасної Європи зберігають аромат середньовічної епохи в плануванні, архітектурі, в романському та готичному стилі соборів і ратуш, в іконопису й вітражах, інших реаліях своєї культури.

Все це давно увійшло до загального фонду культури й історичної свідомості нашого часу, багато в чому збагативши їх.

І книги, зібрані в першому розділі українською, російською, французькою мовами, допоможуть дістати поглиблені уявлення про історію середніх віків. Томи всесвітньої історії, загальні курси історії середніх віків, спеціальні дослідження, присвячені цьому періоду, хрестоматії та книги для читання розкриють неповторність цього періоду історії людства.

* * *

Le Moyen Age est une dénomination adoptée par les historiens pour désigner une période de l'histoire universelle qui vient après l'Antiquité et la chute de l'Empire Romain et précède les Temps modernes. Mais cette dénomination n'est applicable stricto sensu qu'à l'histoire de l'Europe de l'Ouest, celle des peuples latins et germaniques. C'est chez eux qu'on trouve les traits caractéristiques du Moyen Age, qui permettent de considérer cette histoire comme un chapitre entier et particulier de l'histoire universelle.

Les trois grands facteurs qui présidèrent à la formation de la civilisation médiévale étaient l'héritage de l'Empire Romain, le christianisme et les tribus germaniques.

L'entrée de ces dernières sur la scène historique transforma profondément la situation politique dans l'Empire. Des siècles passèrent avant que les rapports politiques de l'Europe médiévale ne prennent une forme définie, mais une fois stabilisé, le système politique de l'Europe devint définitivement et totalement différent du système politique de l'Antiquité aussi bien que des rapports politiques primitifs dans les tribus germaniques.

Deux clés de voûte du Moyen Age, le catholicisme et le féodalisme, déterminèrent le mode de vie et la culture spirituelle de l'Europe de l'Ouest, devenue, grâce à eux, un tout entier.

Les Francs étaient la première ethnie d'origine germanique à adopter le christianisme dans sa version officielle, et non pas selon la doctrine hérétique d'Arius. En transcendant le cadre d'une religion, le catholicisme devint en Europe tout un système culturel, englobant toutes les expressions de la vie historique. Le catholicisme réunit les nations de l'Europe de l'Ouest sous l'autorité spirituelle du Pape de Rome dans un immense ensemble, leur octroya une vision du monde cohérente, ainsi qu'un système moral. Il avait sa propre orientation politique dont la quintessence était la doctrine de la subordination de l'Etat à l'Eglise.

Le catholicisme et le féodalisme se complétaient parfaitement en Europe de l'Ouest au début du Moyen Age. Les deux sociétés, laïque et ecclésiastique, coexistaient en une unité indivisible et c'est cette dualité qui fait la complexité de l'histoire du Moyen Age. Plus on est avancé dans l'étude de cette époque, plus complexe, multiforme et riche apparaît sa réalité et d'autant plus simpliste et bornée semble son interprétation comme d'un sombre gouffre dans l'histoire.

C'est à la société d'un lointain Moyen Age que remontent les racines de plusieurs phénomènes de notre temps. C'est à cette période qu'on voit se former en Europe de l'Ouest les cultures, les langues et les mentalités nationales, qu'on assiste à l'éclosion des nations elles-mêmes. C'est dans l'histoire de l'Europe médiévale qu'il faut chercher les causes de plusieurs conflits nationaux, religieux et ethniques de l'Europe contemporaine. C'est les soulèvements populaires des villes et des campagnes qui fondent des traditions révolutionnaires des peuples européens. C'est au Moyen Age qu'on voit apparaître les premières Universités européennes. Plusieurs villes de l'Europe contemporaine gardent encore l'empreinte de l'époque du Moyen Age dans l'aménagement d'espaces urbains, dans l'architecture, dans les styles roman et gothique des cathédrales et des hôtels de ville, dans les icônes et vitraux ...

Il y a longtemps que tout cela fût intégré dans le patrimoine commun et dans la conscience historique de notre temps, et ceux-ci en furent enrichis à plusieurs égards.

Ainsi, les livres rassemblés dans la première partie, en français, ukrainien ou russe, permettent d'avoir une idée plus complète de l'histoire du Moyen Age. Des volumes d'histoire universelle, des ouvrages généraux sur l'histoire du Moyen Age, des études plus spécialisées, des recueils de textes et des livres de lecture vous révéleront l'originalité de cette période de l'histoire de l'Humanité.

1. Виноградов П. Учебник всеобщей истории. Ч.2. Средние века. - 12-е изд. - М.: Изд. А.А. Карцева, 1915. - 197 с.: табл.
Франція. - С.121-133.
V-684
2. Вишпер Р. Учебник истории средних веков. С ист. картами. - М.: Типолитограф. Т-ва И.Н.Кушнерев, 1910. - 292 с.
Германські народи і римська церква. - С.62-80; Монархія Карла Великого. - С.80-96; Франція та Іспанія. - С.212-240.
V-9085
3. Волобуев О.В., Секиринский С.А. Художественно-историческая хрестоматия. Средние века: Пособие для учителей. - 2-е изд., доп. - М.: Просвещение, 1977. - 240 с.
V-59558
4. Всемирная история: В 10 т. Т.3. / Отв. ред. Н.А.Сидорова; АН СССР - М.: Госполитиздат, 1957. - 896 с.: ил., карт.
Виникнення і розвиток феодальних відносин у франкському суспільстві (VI-IX ст.). - С.140-165; Франція в IX-XI ст. - С.166-172.
V-29394
5. Грушевський М. Середні віки Європи. - К.: Друк. Акц. т-ва "Петро Барський", [Б.р.] - 150 с.
Франкська держава. - С.15-21; Карл Великий і його завоювання. - С.28-34; Розклад Карлової імперії. Творення національностей. - С.52-61; Франція. - С.124-126.
V-16081
6. Ешевский С.В. Сочинения. Ч.2. - М.: Изд. К.Солдатенкова, 1870. - 613 с.
Епоха переселення народів і династія Каролінгів. - С.1-362.
V-751
7. Мегер О. Всеобщая история: В 4 т. Т.2. История средних веков. - 5-е изд., пересмотр. и испр. / Под ред. П.Н.Пселевого. - СПб: Изд. Т-ва А.Ф.Маркс, [Б.р.] - 632 с.
Остготы і Теодорік. Франки і Хлодвіг. Франкське королівство в VI і VII ст. - С.20-43; Карл Великий. - С.66-89; Людвіг Благочестивий і дім Каролінгів. - С.90-104.
V-794

8. История средних веков: Учебник для вузов по специальности "История": В 2 т. Т.1 / Л.М.Брагина, Е.В.Гутнова, С.П.Карпов и др.; Под ред. З.В.Удальцовой и С.П.Карпова. - М.: Высш. шк., 1990. - 495 с.

Розвиток феодалізму у Франкській державі. - С.85-116; Франція у IX-XI ст. - С.149-153; Франція у XI-XIII ст. - С.225-237.

V>11684

9. История средних веков. Т.1. / За ред. Є.О.Космінського, С.Д.Сказкіна; Ін-т історії АН СРСР, МДУ. Іст. фак. - К.: Рад. шк., 1954 - 670 с.

Розвиток феодалізму у Франкській державі. - С.87-130; Франція IX-XI ст. - С.131-142.

V-28815

10. Кареев А. Введение в курс истории средних веков: (Романо-германский мир в VI-XV веках). - 2-е доп. изд. - СПб: Тип. М.М.Стасюлевича, 1886. - 78 с.

V-806

11. Кареев Н. Учебная книга истории средних веков. С ист. картами. - 9-е изд. - СПб: Тип. М.М.Стасюлевича, 1913. - 283 с., 6 л. карт.

Розпад Римської імперії і виступ германських народів. - С.1-8.

V-814

12. Книга для чтения по истории средних веков. Ч.1. / Под ред. С.Д.Сказкина. - М.: Просвещение, 1969. - 343 с.: ил.

Хлодвіг, король франків. - С.40-52; Алкуїн і школа при Карлові Великому. - С.53-63; Становище франкського селянства в IX ст. - С.102-114.

V-49792

13. Книга для чтения по истории средних веков, составленная кружком преподавателей. Вып. II. / Под ред. П.Виноградова. - 4-е изд. - М.: Тип. т-ва И.Д.Сытина, 1912. - 971 с.

Французькі міста в середні віки. - С.94-134.

V-822

14. Лависс Э., Рамбо А. Всеобщая история с IV ст. до нашего времени. Т.1. Зачатки средневекового строя. 395-1095 / Пер. В.Неведомского. - М.: Т-во тип. А.И.Мамонтова, 1897. - 820 с.

Франкське королівство. - С.122-152; Державні установи і звичаї франків. - С.152-174; Вступ Каролінгської династії на престол. - С.294-296; Імперія Карла Великого. - С.403-455.

V-850

15. Петров М.Н. Лекции по всемирной истории. Т.2. История средних веков: В 2 ч. - 2-е изд., обр. и доп. - СПб: Комис. воен.-учеб. заведений.

- Ч.1: *Время происхождения новых государств Европы и Азии.* - 1906. - 162 с.
Романські і германські народи. - С.25-57; *Романські держави, що виділилися з імперії Карла Великого.* - С.79-83.
- Ч.2: *Время от крестовых походов до исхода XV ст.* - 1908. - 150 с.
Франція і Англія. - С.59-77.
 V-942
16. Разин Е.А. *История военного искусства.* Т.2. - [М.]: Омега-Полигон, 1994. - 654 с.
Військове мистецтво збройної організації франків. - С.122-131.
 XI>6077
17. *Средние века: Сб. Вып. 51 / Отв. ред. В.И.Рутенбург; АН СССР.* - М.: Наука, 1988. - 375 с.
Стосунки Англії і Франції з країнами Західної Європи у XII-XV ст. - С.5-22.
 XVIII-19901
18. Стасюлевич М. *История средних веков в ее писателях и исследованиях новейших ученых. Период I. От падения Западной Римской империи до Карла Великого. 476-771 г.* - 3-е изд. - СПб: Т.п. М.М.Стасюлевича, 1902. - 624 с.
Правління Хлодвіга. - С.529-557; *Державне право у франків в епоху Меровінгів.* - С.611-619.
 V-487
19. Степанова В.Б., Шевеленко А.Я. *История средних веков (V-XV века): Хрестоматия. Ч.1. Пособие для учителей / Сост. В.Е.Степанова, А.Я.Шевеленко.* - 2-е изд., перераб. - М.: Просвещение, 1980. - 303 с.
Утворення Франкської імперії та її розпад. - С.51-63.
 V>1932
20. Строков А.А. *История военного искусства.* Т.1. Рабовладельческое и феодальное общество. - М.: Воениздат, 1955. - 662 с.
Військова організація Франкської держави. - С.156-158.
 XI-25137
21. *Хрестоматия по истории средних веков: В 3 т. Т.1. Раннее средневековье / Под ред. С.Д.Скажина.* - М.: Соцэкгиз, 1961. - 688 с.
Франкська держава. - С.394-458; *Франція і Германія в IX-XI ст.* - С.471-505.
 V-37475
22. Эрвэ Г. *История Франции и Европы: Пер. с фр.* - 2-е изд. - СПб, 1909. - 430 с.: ил.
Середні віки. - С.56-129.
 V-8790

23. Bossuet. Discours sur l'histoire universelle depuis l'an 800 jusqu'à la naissance du Dauphin. T.1. - Paris: Chez Theodore Dabo, 1871. - XII, 306 p.
Нарис загальної історії від 800 р. до народження наступника престолу.
V-4239
24. Dudouit P., Borghers A.R. L'Europe au Moyen Age. T.1 / Traduit de l'anglais de M.Henry Hallam. - Paris: Chez Delestre-Boulage, 1820. - VIII, 488 p.
Історія Франції від періоду її завоювання Хлодвігом. - С.1-5.
V-3169
25. Dudouit P., Borghers A. L'Europe au Moyen Age. T.1 / Traduit de l'anglais de M.Henry Hallam - Paris: Chez Furne, 1828. - VIII, 488 p.
Вторгнення Хлодвіга. Французький король першої династії. - С.1-6.
V-3169
26. Lacépède, de. Histoire générale physique et civile de l'Europe depuis les dernières années du cinquième siècle jusque vers le milieu du dix - huitième. T.1. - Paris: Cellot, Mame et Delaunay-Vallée, 1826. - 476 p.
Доба Хлодвіга. - С.228-233.
VI-4541
27. Latrie, M. de Trésor de chronologie d'histoire et de géographie pour l'étude et l'emploi des documents du Moyen Age. - Paris: Libr. Victor Palmé, 1889. - 2300. [2] p.
Франція і Галлія. - С.865-898; Французькі королі. - С.1519.
V-2912
28. Lefranc Ém. Histoire du Moyen âge depuis la chute de l'Empire d'Occident. 476 jusqu'au grand schisme, 1378.- 3me éd. - Paris: Jacques Lecoffre et c^{ie}, 1857. - III, 586 p, 1 f. table.
Християнство в нових державах Західної Європи. - С.98-103.
V-4547
29. McKay J.P. and an. A history of world societies. V.1. / McKay, John P., Hill Bennett D., Buckler John. - 2nd ed. - Boston: Houghton Mifflin company, 1988. - XVI, 640, 6, 23 p., 12 l. ill
Французька аристократія і початок династії Кафолінгів. - С.322-328.
V ин 2330
30. Muller J. Histoire universelle divisée en vingt-quatre livres. T.2. / Traduit de l'allemand par J.G.Hess. - Paris: Genève: Chez J.J.Paschoud, 1814. - 482 p.
Франкське королівство. - С.158-165.
V-4653

31. Saint-Priest A. de. Histoire de la royauté considérée dans ses origines, jusqu' à la formation des principales monarchies de l'Europe. T.2. - Paris: H.L.Delloye, 1842. - XXIV, 584 p.

Історія королівської влади до 566 р. - С.V-XVIII.
V 4773

32. Weber G. Histoire du Moyen Age /Traduite de l'allemand sur la 9me éd. par Jules Guillaume. - Paris: Librairie intern., 1864. - 306 p. - (Histoire universelle)

Доба Меровінгів. - С.61.
V-19419

Середньовічна церква
Origine de l'Église au Moyen Age

33. Ваплер А. История римско-католической церкви для учеников старшего возраста / Пер. с фр. Ф.О.Зеньковича; Под ред. Д.Туманова. - Одесса, 1892. - 285 с.

Заснування католицького королівства франків. - С.79-80.
I-380

34. Гольбах П. Галерея святых (или Исследование образа мыслей, поведения, правил и заслуг тех лиц, которые христианство предлагает в качестве образцов). - М.: Госполитиздат, 1962. - 352 с.

Хлодвіг. - С.230-231.
I-10474

35. История средних веков: 395 - 1270: Пер. с фр./Сост. Ш.В.Ланглуа. - СПб, 1893. - 416, [4] с.: ил.

Хлодвіг. - С. 37-39, 47-49.
V- 856

36. Лависс Е., Рамбо А. Культура и цивилизация Западной Европы в эпоху крестовых походов (1096 - 1270)/ Пер. с фр. и предисл. В.Михайловского. - М., 1895. - 333, [3] с

V-849

37. Литтре. Варвары и средние века/ Пер. с фр. Л.Маркевич. - Одесса, 1874. - 372 с.

V-866

38. Лінч Дж. Г. Середньовічна церква: Коротка історія. / Пер. з англ. В.Шовкун. - К.: Основи, 1994 - 492 с.

Навернення франків до християнства. - С. 68 - 72.

I>2087

39. Печников Б.А. "Рыцари церкви". Кто они?: Очерки об истории и соврем. деятельности катол. орденов. - М.: Политиздат, 1991. - 351 с.: ил.

I>1500

40. Поснов М.Э. История христианской церкви (до разделения церквей - 1054 г.). - К.: Путь к истине, 1991. - 614 с.

I>1499.

41. Тальберг Н. История христианской церкви. • М.; Нью-Йорк.: Интербук; Астра, 1991. - 142 с.

I>1501

42. Фулканелли. Тайны готических соборов. - [Б.м.]:REFL-book; Ваклер, 1996. - 227, [5] с.

43. Chastel É. Le christianisme et l'église au Moyen Age: Coup-d'oeil historique. - Paris: Joël Chérbuliez, 1859. - IX, 358, [1] p.

Розвиток римської католицької системи з VII і до кінця XIII ст. - С.91-243;

Стосунки церкви і держави. - С.132.

I-1633

44. Goyau G. et al. Le Vatican: Les papes et la civilisation. Le gouvernement central de l'église / Goyau, G.; Pératé, A.; Fabre, P. Introduction par le cardinal Bourret. Epilogue par le Viconte E. - Melchior de Vogüe. - Paris: Firmin-Didot et c^{ie}, 1895. - XI, 796 p., 1 f. portr., 13 f.pl.:ill.

Ренесанс доби Каролінгів. - С.434-435.

V-9213

45. Guizot. Histoire de la civilisation en Europe depuis la chute de l'Empire romain jusqu'à la révolution française. - Nouv. éd. - Paris: Didier, 1847. - XVI, 404 p.

Християнська церква у V ст. - С.47-61. °

V-3158

46. Lacroix P. Vie militaire et religieuse de Moyen Age et à l'époque de la Renaissance / Ouvrage illustre de 14 chromolithographies exécutées par F.Kellerhoven, Régamey et L.Allard et de 409 figures sur bois gravées par Huyot père et fils, - Paris: Firmin Didot frères, 1873. - V, 571 p., 14 f. de pl., ill.

Хрещення короля Хлодвіга. - С.4.

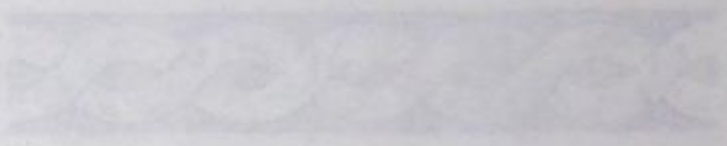
V-9100

47. Seignobos Ch. Histoire de la civilisation au Moyen Age et dans les temps modernes. - Paris: G.Masson, 1887. - 575 p.: ill.

Церква в середні віки. - С.24-28.

V-3953

II

Франція V-XIII століть

France aux V-XIII siècles

Франція - одна з найбільших європейських країн і одна з величних країн світу. Її історія становить важливу частину всесвітньої історії чи не на всіх етапах розвитку людського суспільства. В історії феодальної та капіталістичної Європи Франція відігравала здебільшого провідну роль, і багато які з подій її національної історії стали віхами в житті європейського континенту та всієї планети в цілому.

Однією з перших таких віх стало навернення у християнство короля франків Хлодвіга. Християнство проникло в Галлію, тодішню провінцію Римської імперії, із сходу, і вже у другій половині II століття в Ліоні і у В'єнні існували численні християнські общини, що склалися з бідних та середнього достатку громадян. Згодом християнські общини почали з'являтися в Центральній та Східній Галлії. Північні області Галлії, де ще III ст. почали розселятися германські племена франків, також навернулися в християнство у формі католицизму. І католицька церква стала союзником франкських королів. Цим вона сприяла перемозі франків у їхній подальшій боротьбі. В процесі утворення Франкської держави церква спромоглася зробити католицьку релігію однією з основ для консолідації різноплеменного і різномовного населення колишньої римської провінції в єдине суспільне ціле.

Своєю безпосередньою участю у справах держави католицька церква прискорювала синтез германських і романських стосунків у політичній будові Меровінгської Галлії та сприяла зміцненню релігійно-моральних принципів тієї складної епохи, коли були зруйновані колишні культурні традиції внаслідок падіння Римської імперії та завоювання варварами її західних провінцій. Церква залишалась єдиним, хоч і своєрідним охоронцем традицій античної культури, латинської писемності та латинської мови, яка впродовж багатьох віків була літературною мовою, мовою поезії та філософії, державного життя Західної Європи.

Так було започатковано сучасну Францію. Протягом кількох наступних віків соціально-політична система, яка виникла у франків часів Меровінгів, сприяла особливо швидкому досягненню та зміцненню феодального устрою. Могутнім стимулом поширення феодальних відносин виявилася політика Каролінгської держави. За панування Карла Великого Франкська держава досягла вершини своєї могутності. І залишила свій слід не лише у соціально-політичній сфері, а й у царині матеріальної та духовної культури. Рідносна політична стабільність, яка трималася близько століття і поширення нових - феодальних відносин, що сприяли зосередженню всіх сил селянина на господарській діяльності, дали певний поштовх зростанню продуктивності хліборобської праці. Розширюється помісне ремесло, поживається життя міста, збільшується населення. У цей час створюються школи, поновлюється інтерес до творів стародавніх авторів. Це все навіть породжує поняття "Каролінгський ренесанс".

Розвиток феодалізму на теренах сучасної Франції виявляється інтенсивнішим, ніж де б там не було в Європі. Коли до влади прийшла династія Капетингів (987 р.), феодальна Франція стала однією з найсильніших держав Заходу.

Освоюються нові орні землі, ростуть міста, розвиваються ремесла й торгівля, остаточно формуються феодальні класи. Країна вступає в епоху розвинутого феодалізму, яка зробила Францію взірцем західноєвропейського феодалізму взагалі.

* * *

De par sa taille, la France est un des plus grands pays de l'Europe et de par son rôle, un des plus grands pays du monde. Son histoire constitue une partie importante de l'histoire universelle pratiquement à toutes les étapes de l'évolution de la société des hommes. A plusieurs reprises, durant l'histoire du Moyen Age et celle des temps modernes, la France joua un rôle de première importance et nombreux sont les événements de son histoire qui jalonnèrent la vie de tout un continent européen, voire de la planète entière.

Un de ces premiers jalons de la vie européenne fût l'adoption du christianisme par le roi des Francs Clovis. Le christianisme avait pénétré en Gaule, alors province romaine, de l'Orient, mais déjà dans la deuxième moitié du IIe siècle de nombreuses communautés chrétiennes existaient à Lyon et à Vienne, leurs membres provenant de couches pauvres et moyennes. Plus tard, des communautés chrétiennes firent leur apparition au Centre et à l'Est de la Gaule. Les régions du Nord de la Gaule où encore au IIIe siècle commencèrent à s'établir des tribus germaniques, celles des Francs, adoptèrent également le christianisme, mais dans sa version catholique, à l'opposé des Burgonds et des Wisigoths, convertis à l'arianisme. Devenue l'allié des rois francs, l'Eglise catholique favorisa plus tard la victoire politique des Francs et réussit à s'imposer lors de la formation d'un Etat franc comme un des éléments fédérateurs pour une population de toutes langues et origines ethniques de l'ex-province romaine.

Par son implication directe dans les affaires d'Etat, l'Eglise catholique accéléra la synthèse d'éléments germaniques et romains dans le système politique de la Gaule Mérovingienne et contribua à l'affirmation des principes religieux et moraux dans un contexte de décadence des traditions culturelles antérieures à la suite de la partition de l'Empire Romain et de l'invasion de ses provinces occidentales par des barbares. L'Eglise demeura ainsi le seul, quoiqu'un peu particulier, gardien des traditions de culture antique, de l'écriture latine et de la langue latine, devenue pour beaucoup de siècles langue littéraire, langue de la poésie, de la philosophie et de l'Etat dans les pays de l'Europe de l'Ouest.

Telles furent les origines d'une France contemporaine. Durant quelques siècles qui suivirent, le système socio-politique apparu chez les Francs sous les Mérovingiens contribua à une éclosion et une consolidation extrêmement rapides du mode de vie féodal. La propagation des rapports féodaux reçut une forte impulsion de la politique de l'Etat Carolingien. Sous Charlemagne l'Etat des Francs atteint le sommet de sa puissance et marqua de son empreinte non seulement le domaine socio-politique, mais également la culture matérielle et spirituelle. La relative stabilité politique qui dura environ un siècle, ainsi que le développement de nouveaux rapports féodaux, obligeant le paysan de se concentrer entièrement sur sa fonction économique, amenèrent à une certaine amélioration de la productivité agricole. On vit l'artisanat paysan se développer, la vie des villes s'animer, la population croître. En même temps des écoles furent créées, les auteurs antiques connurent un regain d'intérêt... Tous ces phénomènes amènent même à parler d'une "renaissance carolingienne".

Le développement du féodalisme sur le territoire de la France contemporaine en fût plus intense que nulle part ailleurs en Europe. Avec l'avènement de la dynastie capétienne (987) la France devint un des plus puissants états de l'Occident.

De nouvelles terres labourables sont défrichées, des villes en expansion connaissent un rapide développement d'artisanats et de commerces, les classes féodales prennent leur forme définitive. La maturité du système féodal trouve ici son expression parfaite et classique, en faisant de la France l'exemple par excellence du féodalisme Ouest-européen.

48. Виллар Ж., Виллар К. Формирование французской нации/ Пер. с фр. О.В.Волкова. - М.: Изд-во иностр. лит., 1957. - 334 с.
V-30115
49. Григорий Турский. История франков/ Изд. подгот. В.Д.Савукова. - М.: Наука, 1989. - 462 с.: ил.
V>9177
50. Добиаш-Рождественская О.А. Церковное общество Франции в XIII веке. Ч.1. Приход. - Пг.: Тип. Имп. АН, 1914. - 181 с.
V-8394
51. История Франции: В 3 т. Т.1/ Отв. ред. А.З.Манфред; Ин-т всеобщ. истории АН СССР. - М.: Наука, 1972. - 357 с.
V-53382
52. Кареев Н. Очерк истории французских крестьян с древнейших времен до 1789 года. - Варшава: Тип. К.Ковалевского, 1881. - 149, XXVI с.
VI-898
53. Лампрехт К. История германского народа. Т.1, ч.1.2/ Пер. с нем. П.Николаевой. - М.: Изд. К.Т.Солдатенкова; Тип. В.Рихтер. 1894. - 608 с.
V-855
54. Люблинская А.Д., Прицкер Д.Н., Кузьмин М.Н. Очерки истории Франции с древнейших времен до окончания первой мировой войны. - Л.: Учпедгиз, 1957. - 368 с.
V-31232
55. Полянский Ф.Я. Экономическая история зарубежных стран. Эпоха феодализма/ Под ред. проф. А.Д.Гуськова. - М.: Изд-во МГУ, 1954. - 505 с.
Розвиток феодалізму в королівстві франків. - С. 19-76.
V-28415
56. Салическая правда/Пер. проф. Н.П.Грацианского; Под ред. проф. В.Ф.Семенова Моск. пед. ин-т им. В.И.Ленина. - М., 1950. - 167 с. - (Уч.зап.; Т.62).
V-26933
57. Сидорова Г.А. Очерки по истории ранней городской культуры во Франции: (К вопр. о реакц. роли катол. церкви в развитии средневековой культуры)/ Ин-т истории АН СССР. - М., 1953. - 502 с.
V-28095

58. Средние века: Сб./Отв. ред. Е.А.Косминский; Ин-т истории АН СССР. - М., Л.: Изд-во АН СССР.
Вып.2.- 1946. - 414 с. - *Из содерж.: К вопросу о проис. ождеши и содержани франкского имунитета/ Д.С.Граменицкий. Каролингский имунитет /Н.С.Михайловская.*
V-24284
- Вып.4. - М.,1953. - 381 с. - *Из содерж.: Народные еретические движения во Франции в XI и XII веках/Н.А.Сидорова.*
V-24284
- Вып.47/ Отв.ред. В.И.Рутенбург; Ин-т всеобщ.истории АН СССР. - М.: Наука, 1984. - 405 с. - *Из содерж.: К изучению динамики численности населения на территории Франции в IX в./ В.А.Блошин.*
XVIII-19901
59. Тьерри О. Избранные сочинения: Пер. с фр./ Под ред. и с предисл. О.Л.Зайнштейна. - М.: Соцэкгиз, 1937. - 438 с.
Оповідання з часів Меровінгів. - С. 335-406.
V-22013
60. Фюстель де Куланж. История общественного строя древней Франции: В 6 т. - СПб.
Т.2: Германское вторжение и конец империи: Пер. с фр. - 1904. - 717 с.
Природа власти Хлодвига на початку його правління. - С. 589 - 623.
Т.4: Аланд и сельское поместье в Меровингскую эпоху / Пер. под ред. проф. И.М.Гревса. - Тип. Т-ва "Обществ. польза"; 1907. - 562 с.
Т.5: Начала феодального строя / Пер. О.П.Захарьиной; Под ред. проф. И.М.Гревса. - Тип. М.М.Стасюлевича, 1910. - 542 с.
Т.6: Перерождение королевской власти в Каролингскую эпоху / Пер. с фр. О.П.Захарьиной; Под ред. проф. И.М.Гревса. - Петроград, 1916. - 852 с.
V-5247
61. Шаферова Л.А. Французская деревня и вотчина в VIII-X вв.: Учеб. пособие по спецсеминару. - Красноярск, 1989. - 80 с.
V-10528
62. Bonnechose É., de. Histoire de France depuis 'origine jusqu'à l'année 1872. T.1: - Quinzième éd. - Paris: Firmin Didot frères 1872. - XIV, 664,4 p.
Галлія в епоху М. ровін. ів. Правління Хлодвига.
V-6972

63. Bournon F. Paris: Histoire - Monuments - Administration. Environs de Paris. - Paris: Armand Colin et c^{ie}, 1888. - V, 384 p., 1 f. front., 2f. cartes: ill.
Париж в епоху Меровінгів і Каролінгів. Франкське паншестя. Хлодвіг.
V-19475
64. Dareste M.C. Histoire de France depuis les origines jusqu'à nos jours. T.1.- 2-me éd. - Paris: E.Pion et c^{ie}, 1874. - VII, 622 p.
Меровінги. Хлодвіг об'єднує усі франкські роди. Наслідки завоювань франків.
V-4294
65. Dulaure S.-A. Histoire civil, physique et morale de Paris. T.1. - 3-me éd. - Paris: Baudouin freres, 1825.-VIII, 598 p., 9 f.pl.
Історія Парижа.
V-2959
66. Des États Généraux et autres Assemblées nationales. T.1-3. - À La Haye: Chez Buisson, 1788.
T.1. - XLVIII, XX, 415 p.
Хлодвіг. - С. XII-XIII.
T.2. - 480 p.
Парламенти при першій династії. - С. 372-373.
T.3. - VIII, 479 p.
Урочисті асамблеї французьких королів. - С. 9.
V-3001
67. Fustel de Coulanges, Jullian C. Histoire des institutions politiques de l'ancienne France: Les origines du système féodal. Le bénéfice et le patronat pendant l'époque mérovingienne. - Paris: Hachette et Cie, 1890. - XV, 432 p.
Історія політичних інститутів Давньої Франції. Початки феодальної системи.
V-3076
68. Gabourd A. Histoire de France depuis les origines gauloises jusqu'à nos jours. T.1. - Paris: Olivier-Fulgence; Poussielgue-Rusand, 1840. - XV, 440 p.
Французька монархія в Галлії. Хлодвіг Перший (481). - С. 123-142.
V-23866

109 rue Vivienne 41 et rue du Coq. 11

Lith de Godard à P

PHARAMOND

CLODION

MÉROVEE

CHILDERIC

CLOTILDE

CLOVIS 1

CHILDEBERT 1

420 - 428.

428 - 448.

448 - 456.

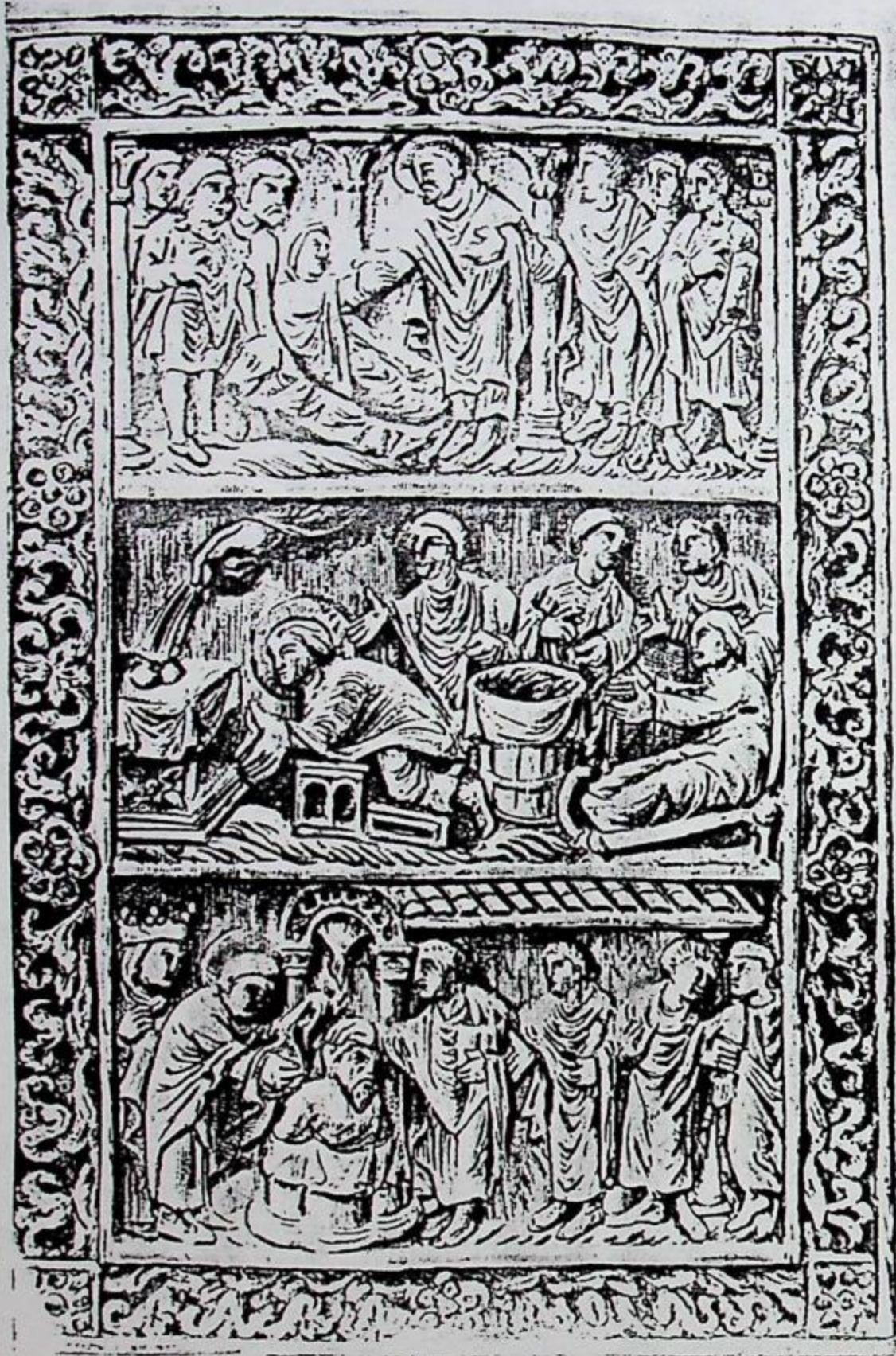
456 - 481.

481 - 511.

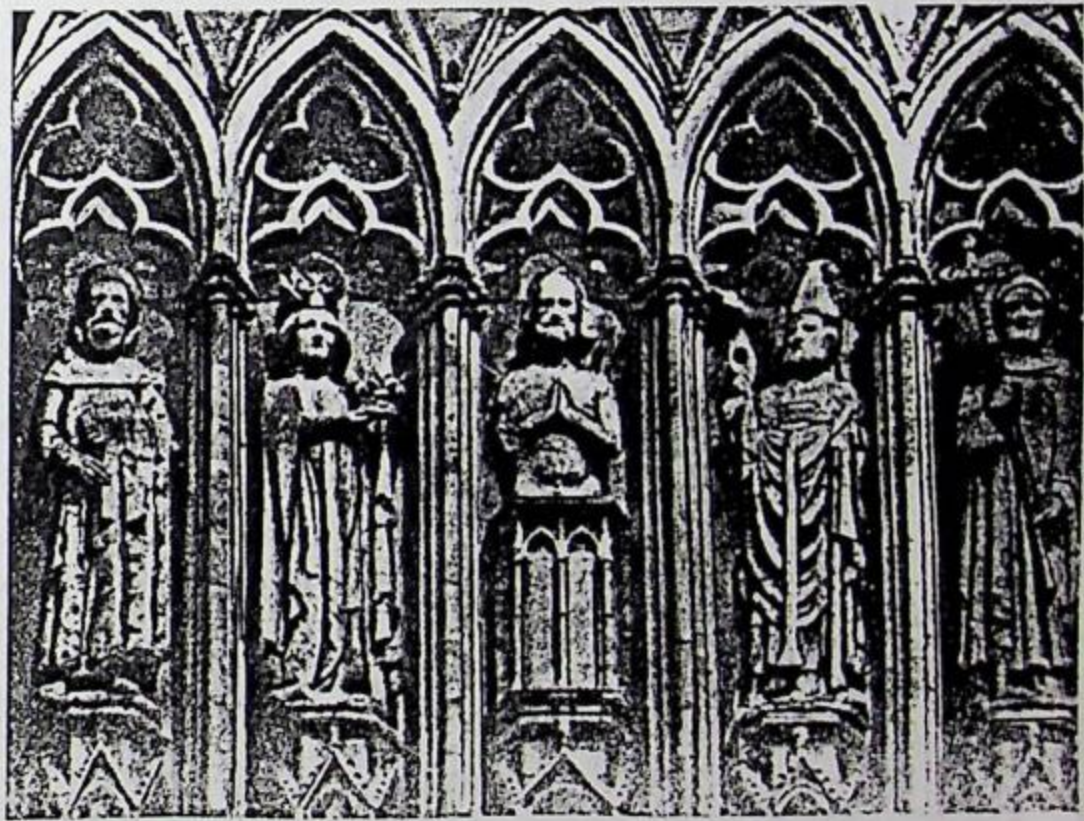
511 - 558.

Королі династії Меровінгів.

Rois de la dynastie des Mérovingiens.

*Найстаріше зображення хрещення Хлодвіга.
Le plus ancien tableau du baptême de Clovis.*

*Хрещення Хлодвіга. Реймський собор. XIII ст.
Baptême de Clovis. Cathédrale de Reims. XIII siècle.*

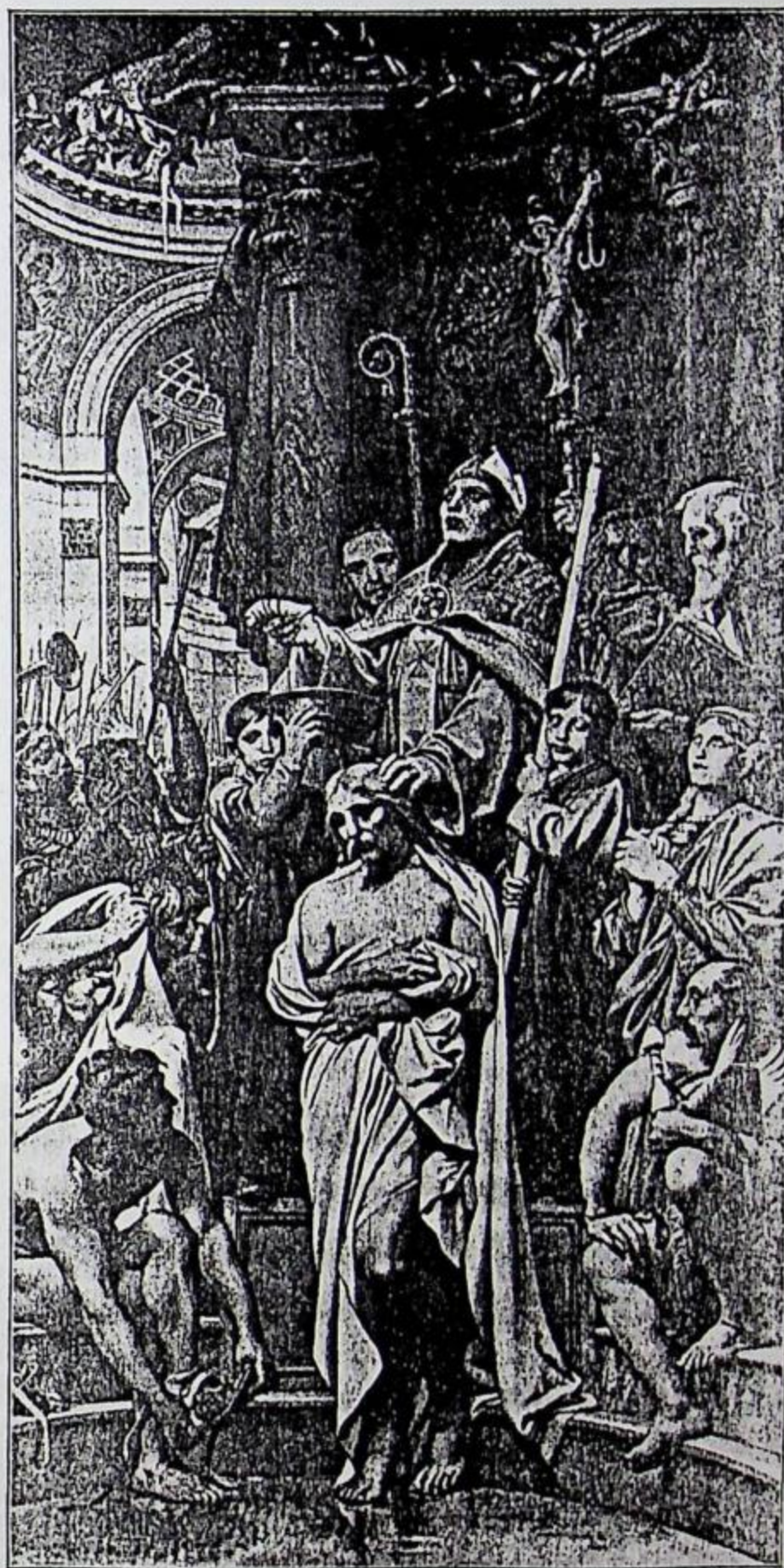
A. Rivaud del.

Bisson et Cottard esc.

BAPTÊME DU FORT ROI CLOVIS

Fragment d'une des Toiles peintes (xve siècle) de la ville de Reims.

Хрещення Хлодвіга. Фрагмент картини XV ст.

Baptême de Clovis, tableau de Joseph BLANC (Panthéon).

Хрещення Хлодвіга. Картина Блана.

Clovis est proclamé Roi.

Del.

de France

ABRÉGÉ
DE
L'HISTOIRE UNIVERSELLE

ANCIENNE ET MODERNE,

A L'USAGE DE LA JEUNESSE ;

PAR M. LE COMTE DE SÉGUR,

DE L'ACADÉMIE FRANÇAISE.

Avec cent cinquante cartes ou gravures.

Histoire Moderne.

TOME TROISIÈME,

contenant l'histoire de France.

333280

PARIS,

A la librairie d'Éducation d'ALEXIS EYMERY,
rue Mazarine, n° 30.

1821.

96

« bles, et nous reconnaissons le Dieu
« éternel que Clotilde adore, et que l'évê-
« que Rémi nous annonce. »

Aussitôt tout se dispose pour répandre
les eaux du baptême sur le prince et sur
son armée : un large terrain forme un
vaste baptistère ; les murs qui l'environ-
nent sont couverts de toiles et d'étoffes
richement brodées ; les fonts sont pré-
parés, les cierges allumés ; l'encens par-
fume les airs.

Le nouveau Constantin, c'est ainsi que
le nomme Grégoire de Tours, qui décrit
pompeusement cette fameuse cérémonie ;
s'approche avec respect du pontife chré-
tien. Rémi, revêtu de ses habits pontifi-
caux, avant de verser sur la tête de Clo-
vis l'huile sainte, lui adresse ces paroles :
« fier Sycambre, humilie ton cœur, et
« courbe ta tête victorieuse devant l'éter-
« nel ; il t'écoute ; jure-lui de l'adorer dans
« les temples que tu brûlais, et de livrer
« aux flammes les idoles que tu adorais. »

Clovis s'agenouille, et prononce le
serment ainsi que ses deux sœurs Arbo-
flède et Teutchilde. Au même instant
trois mille guerriers le répètent, et le

Baptême de Clovis.

Del.

de France

Fait par Dequenne

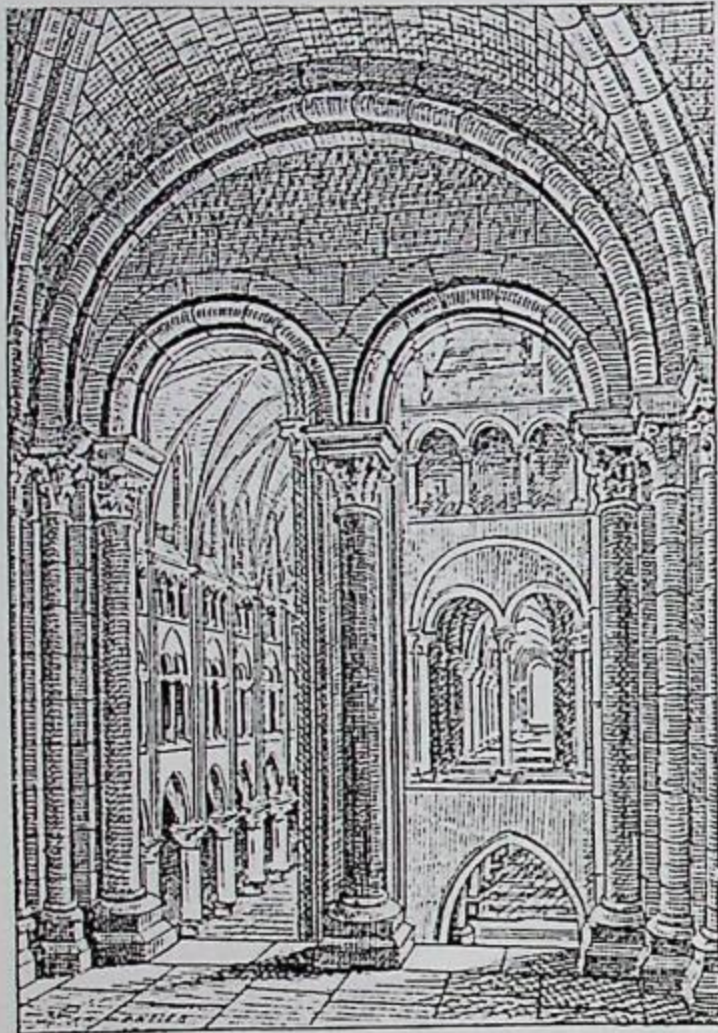
Grave par G. J. Leu

*Хлодвіг I. Король франків.
Clovis I-er. Roi des Francs.*

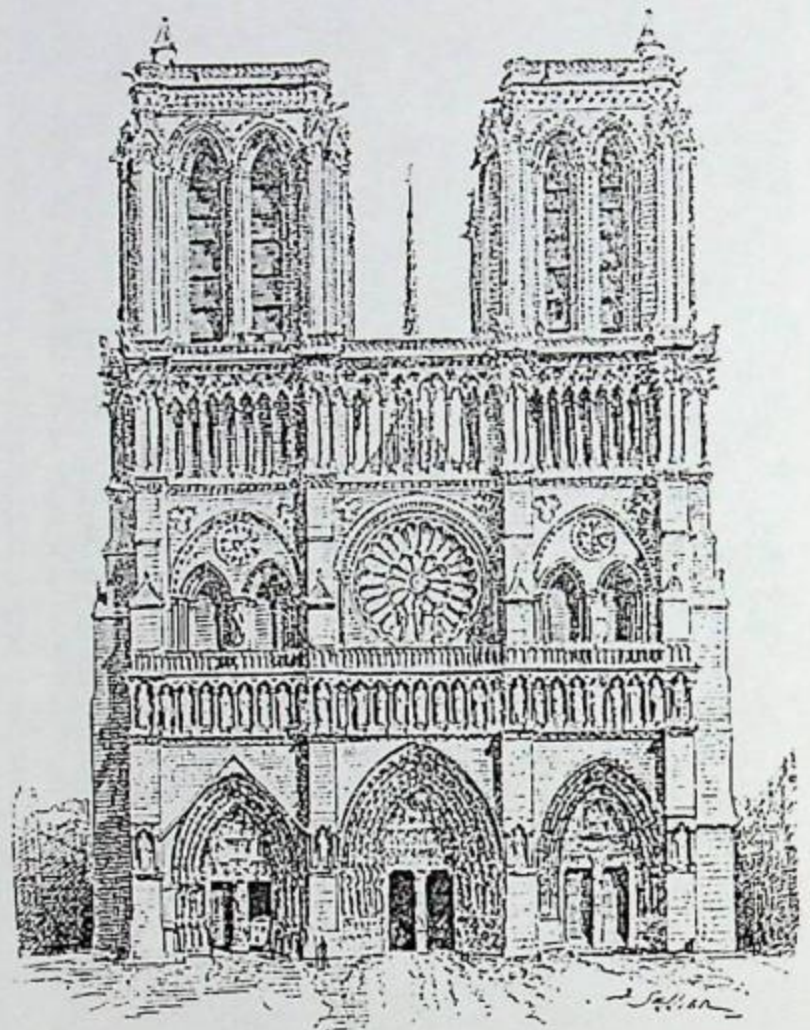

*Хлодвіг. Статуя з надгробника в Сен-Дені. VI ст.
Clovis. Statue du monument à Saint-Denis. VI siècle.*

Architecture et sculpture gothiques; édifices religieux.

Intérieur de la cathédrale de Laon. Vue de la galerie des tribunes (XIIe siècle); la construction de cette église devait être terminée vers 1178; le chœur fut remanié au début du XIIIe siècle.

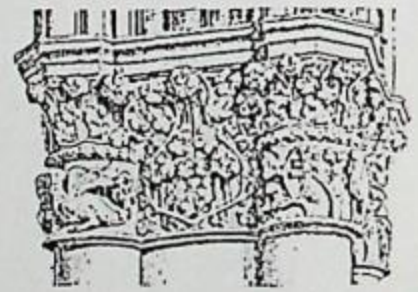
Façade de la cathédrale de Paris; XIIIe siècle; cette partie de la cathédrale fut probablement construite de 1218 à 1235, postérieurement au chœur et à la nef, suivant un usage constant au moyen âge.

Crochets d'ornement à la cathédrale de Paris (XIIIe siècle).

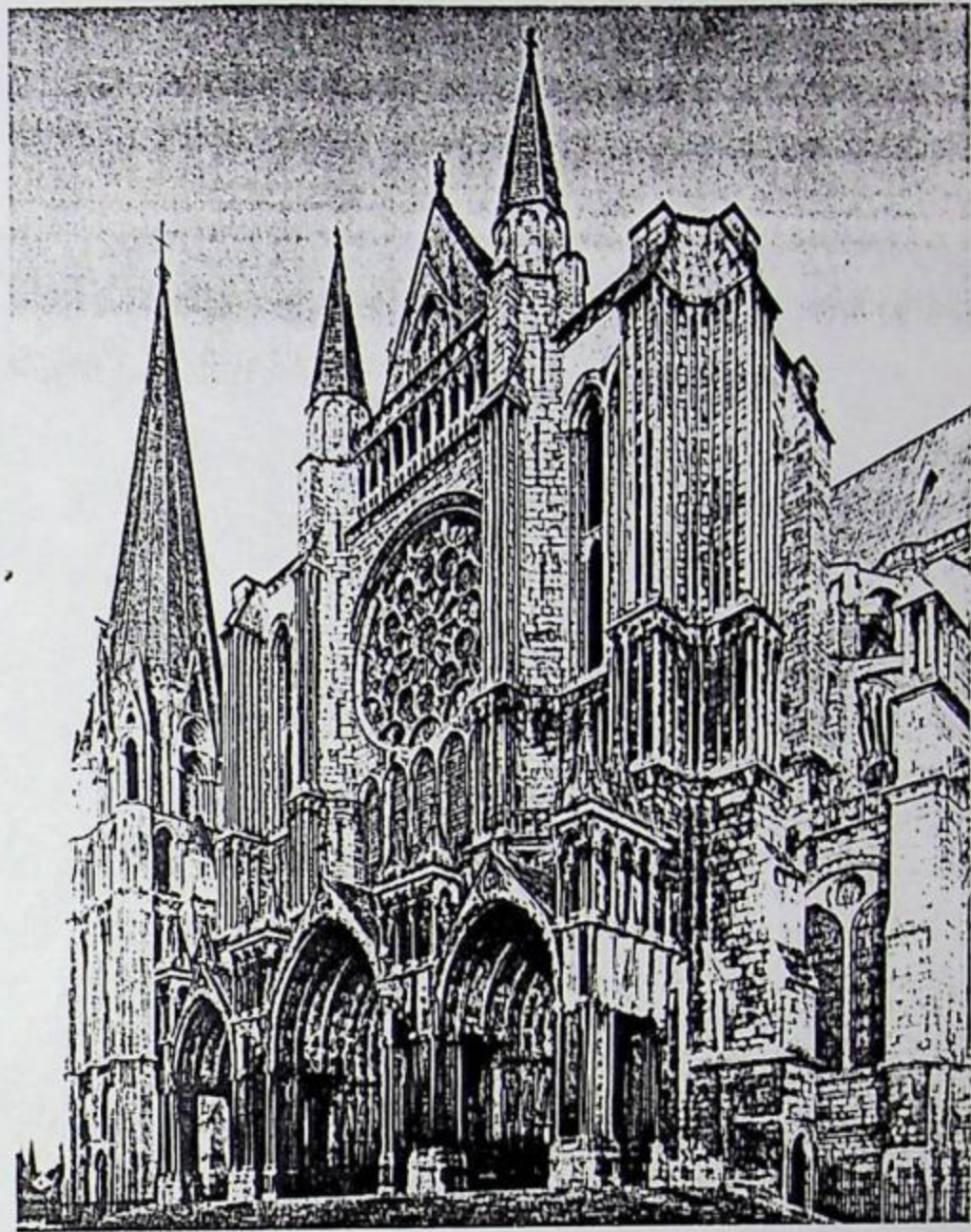

Chapiteau du prieuré de Saint-Martin des Champs, à Paris (XIIIe siècle).

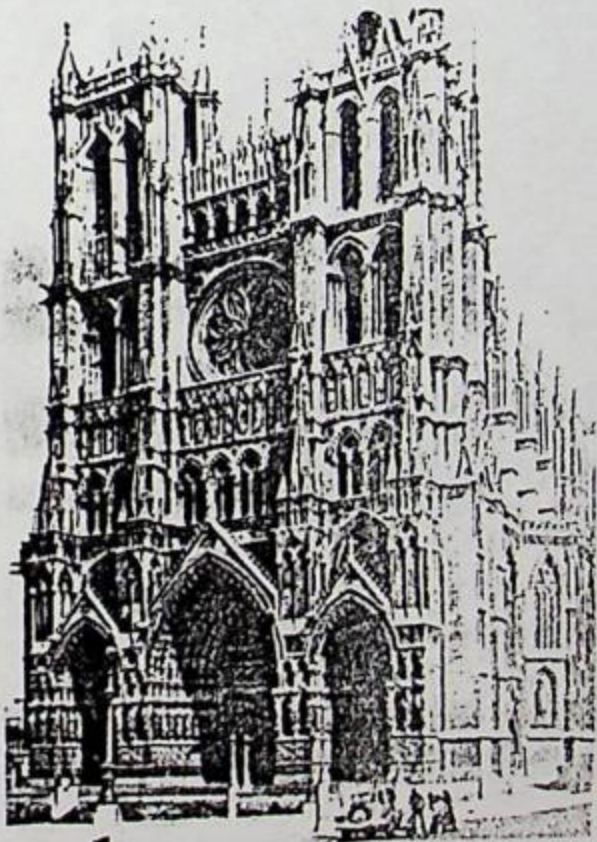

Chapiteau de la nef de la cathédrale de Reims (XIIIe siècle).

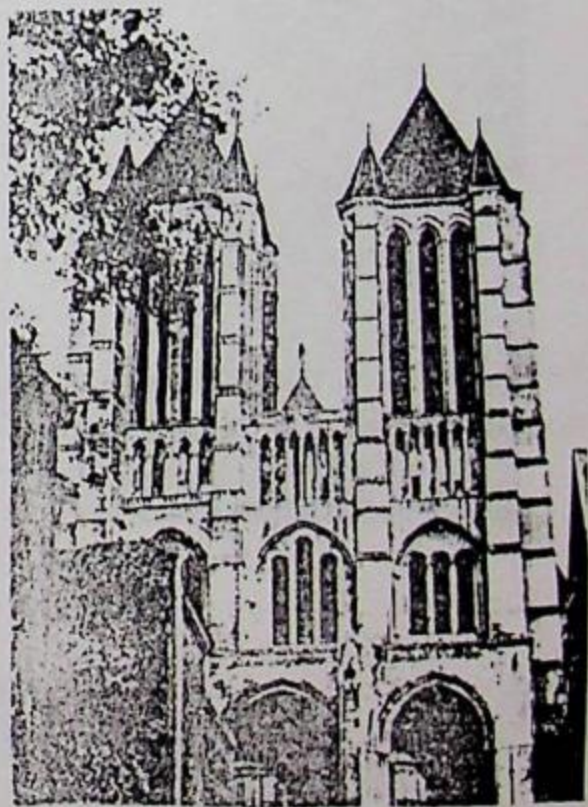
Готична архітектура Франції

Собор у Шартри
Cathédrale à Chartres.

Собор в Ам'єн.
Cathédrale à Amiens.

Собор у Ноїони.
Cathédrale à Noyon.

Готична скулптура. Собор у Шартри
Sculpture gothique. Cathédrale à Chartres

Готична скулптура. Собор у Шартри.
Sculpture gothique. Cathédrale à Chartres.

*Писецъ. IX ст.
Scribe. IX siècle*

CHAPITRE VII

L'Église de la fin du IVe au Xe siècle.

Le clergé.

Diacon. — Il porte une dalmatique ornée de bandes noires (VIIe siècle).

Prêtre. — Il porte la chasuble, l'aube et les sandales (VIIe siècle).

Évêque. — Il porte la chasuble et le pallium (VIIe siècle).

Exorciste. — Il porte la tunique et un manteau (IXe siècle).

De ces quatre figures, les trois premières proviennent de l'oratoire de Saint-Venance, à Rome (VIIe siècle), où elles représentent des saints; la quatrième provient du Sacramentaire d'Autun (IXe siècle).

Anneau épiscopal du trésor de la cathédrale de Metz (VIIe siècle).

Bénédictin en roque. sorte de vêtement de travail.

Clef reliquaire conservée à Liège (VIIe siècle).

Croix pectorale d'évêque trouvée à Rome.

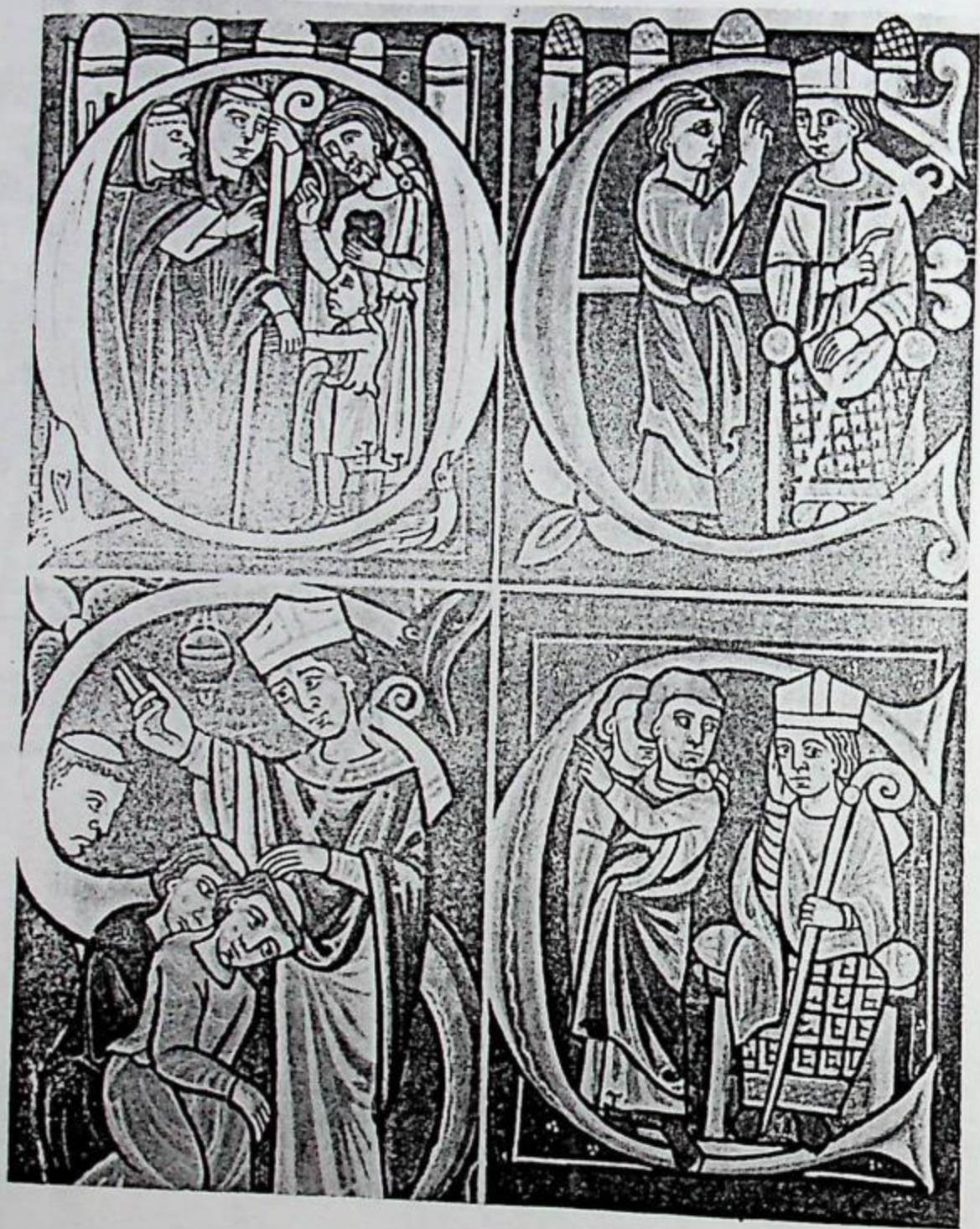
Flabellum. sorte d'éventail, conservé à l'abbaye de Tournus (IXe siècle).

Abbé bénédictin avec le cuculle.

Les deux figures, bénédictin et abbé, sont empruntées aux Annales de l'Ordre de Saint-Benoît.

Церква з кінця IV до X ст.

Книжкова мініатюра XIII ст.
Miniatures de livre. XIII siècle.

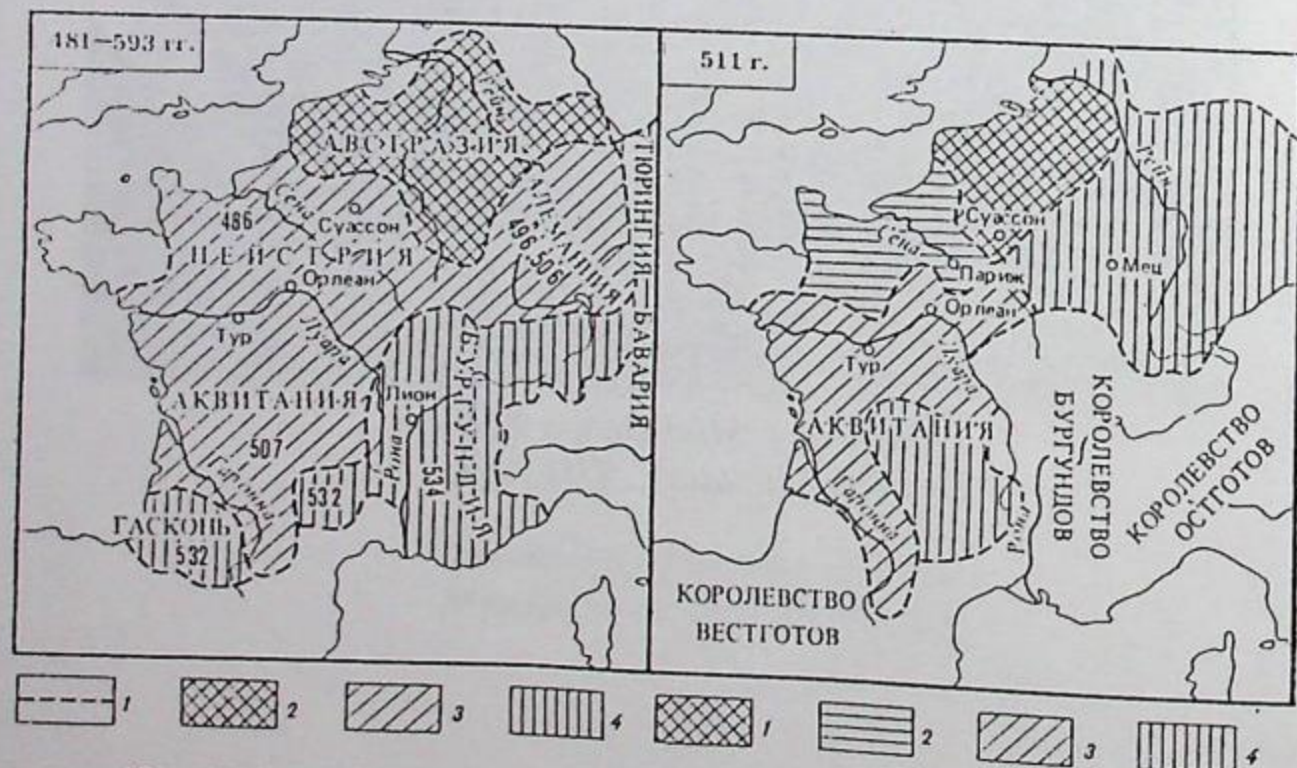

Розлучення. Мініатюра XIII ст.
Divorce. Miniature. XIII siècle.

Меровингская Галлия. VI в.

La Gaule des Mérovingiens. VI siècle.

481—593 гг. Расширение Франкского государства

- 1 — границы королевств
- 2 — до Хлодвига
- 3 — при Хлодвиге
- 4 — после Хлодвига

511 г.

Раздел после смерти Хлодвига

- 1 — владения Хлотаря I
- 2 — владения Хильдеберта I
- 3 — владения Хлодомера
- 4 — владения Теодориха I

Expansion de l'État des Francs. Partage après la mort de Clovis.

69. Godefroy. Cours supérieur d'histoire de France: Lecours - questionnaires / Tableaux synoptiques. 31 cartes - 251 gravures à l'usage des pensionnats, des institutions secondaires. Préparation aux examens. - 4-me éd. - Paris: Armand Colin, 1904.-597 p.: ill.

Галлія і франки. Хлодвіг. - С.16-20.

V-8120

70. Grégoire de Tours. Histoire des Francs / Texte des manuscrits de Corbie et de Bruxelles publié par Henri Omont et Gaston Collon. - Nouv. éd. par René Poupardin. - Paris: Alphonse Picard et fils, 1913. - XXX, 503 p.

Історія франків. Тексти рукописів.

V-8169

71. Guizot. L'histoire de France depuis les temps les plus reculés jusqu'en 1789. T.1. / Illustré de 75 gravures dessinées sur bois par Alph. de Neuville. - Paris: Hachette et c^{ie}, 1872. - IV, 578, [1] p., 1 f. front., 2 t. cartes: ill.

Германці в Галлії. Франки і Хлодвіг.

V-19412

72. Martin H. Histoire de France depuis les temps les plus reculés jusqu'en 1789. T.2. - 4-me éd. - Paris: Furne, Jouvet et Cie, 1878. - 557 p., 1f.front.

Королі династії Меровінгів. Сини Хлодвіга.

V-4597

73. Martin H. Histoire de France populaire depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours. T.1. - Paris: Furne, Jouvet et Cie, [S.a.]. - 588 p., 1f.portr., 1f. ill.

Вторгнення варварів. Хлодвіг. - С.54-62.

V-4625

74. Michelet J. Histoire de France jusqu'au XVI-e siècle. T.1. Nouv. éd. - Paris: Libr. de L.Hachette et Cie, 1852. - 490 p.

Перемога Хлодвіга над германськими родами. Навернення його до християнства. - С.191.

V-19502

75. Michelet M. Histoire de France. T.1. 2-me éd. - Paris: Libr. classique de L.Hachette, 1835. - VIII, 512 p.

Перемога Хлодвіга у боротьбі з германськими родами. Навернення його до християнства. - С.197.

V-4625

76. Scott W. Histoire de France racontée par un grand-père à son petit-fils. T.1. / dédiée à M. John=Hugh Lockhart. Trad. de l'anglais par A.-J.-B. Defauconpret. - Paris: Charles Gosselin, 1831. - VI, 290 p.

Завоювання Хлодвіга. Його навернення до християнства. - С.70-87.
V-4811

77. Ségur, de. Abregé de l'histoire universelle, ancienne et moderne, à l'usage de la jeunesse. T.2. / Avec cent cinquante cartes ou gravures. - Paris: Libr. d'Education d'Alexis Eumery, 1821. - 219 p., 1f.front, 1f. ill.

Завоювання Хлодвігом арморіків. Кінець історії галлів. - С.217-219.
V-4813

78. Seignobos Ch. Scènes et épisodes de l'histoire nationale / illustrés de 60 compositions inédites. - Paris: Armand Colin et Cie, 1819. - VI, 315 p., 60 f. pl.

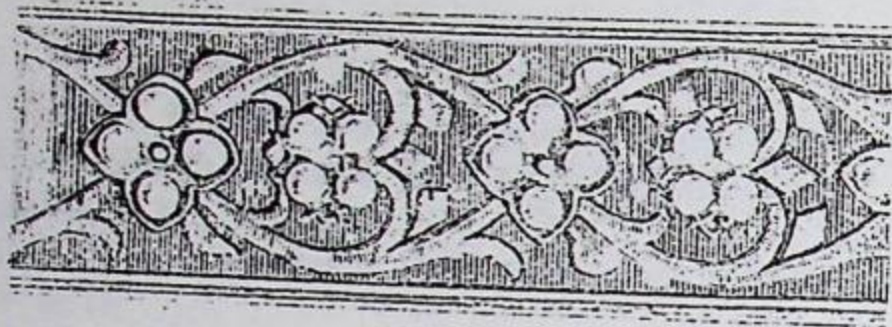
Вбивство дітей короля Хлодоміра (син Хлодвіга) його братами. - С.21-22.
V-10838

III

Хлодвіг: історія і міф

Clovis: Histoire et Mythe

Література, подана в даному розділі, дає змогу повернутись подумки до початку середньовіччя - до кінця V століття н.е. і стати свідками надзвичайно важливої події в історії Європи - початку християнізації народів. Подія ця пов'язана з іменем короля франків Хлодвіга, який правив державою впродовж 481-511 рр., і став ключовою постаттю в релігійній еволюції. Спонукуваний своєю дружиною Клотильдою та обітницею, що він її дав у критичну мить битви під Цюльтихом 496 р., він добровільно зрікся поганської віри і прийняв святе хрещення у Реймсі.

На підставі різних джерел можна змалювати собі вдачу короля Хлодвіга I. Історики Франції та Росії дають йому нищівні оцінки, одностайно підкреслюючи його жорстокість, підступність та упертість. Проте у працях історика VI ст. Григорія Турського критерій діяльності кожного короля або вельможі визначається насамперед одним - чи сприяла ця особа процвітанню християнської віри, католицької церкви і Турської єпархії зокрема. Король Хлодвіг, який хитрощами заволодів королівством франків, винищив багатьох своїх родичів заради власного єдиновладдя, "ходив, - за свідченням Григорія, - з серцем правдивим перед господом і робив те, що було приємно його очам". Багато які з переказів про Хлодвіга та франкську старовину, що їх зберіг Григорій Турський, походять від дружинного фольклору франків.

Хрещення Хлодвіга остаточно вирішило першість франків серед західних народів, хоч при цьому вони залишались справжнісінькими "варварами", суспільством землеробів та воїнів, які не знали ні розкошів, ні чиношанування, ані придворних церемоній, які не мали уявлення про філософію та науки, не вміли читати, не цінували пам'яток античної культури. Королі франків їздили у дерев'яних візках, запряжених парою волів, якими правив пастух.

Загибель античної цивілізації була великою трагедією в історії людства, проте вона сталась внаслідок не стільки варварського нашествия, скільки розпаду самої античної рабовласницької цивілізації, що зумовило торжество варварів. Через те в тому, що сталося після їхньої перемоги, ми шукаємо насамперед живильні паростки нового, якому судилося створити поступово своє велике й неповторне. Не слід недооцінювати наслідки навернення франків у християнство. Адже завдяки саме цій події Захід остаточно сформувався як релігійна та політична єдність.

Цікавий іконографічний матеріал, присвячений особі Хлодвіга та зображенню його хрещення. Виставлені рідкісні видання XIX-XX ст. французькою та російською мовами.

* * *

Les livres représentés dans cette partie permettent de revenir en pensée au début du Moyen Age, à la fin du V siècle, et de devenir témoin d'un événement important de l'histoire de l'Europe, le début de christianisation des peuples. Cet événement est lié avec le nom de Clovis, roi des Francs (481 - 511), personnage - clé de l'évolution religieuse de son peuple. Poussé par sa femme Clothilde et conformément au vœu fait à un instant critique de la bataille de Zülich en 496, il abjura sa foi païenne et recut le saint sacrement à Reims.

Plusieurs sources permettent d'avoir l'idée du caractère du roi Clovis I. Des historiens français et russes sont impitoyables pour lui, en soulignant à l'unanimité sa cruauté, sa perfidie et son obstination. Cependant, pour Grégoire de Tours (historien du VI s.) le critère de jugement de tout roi ou notable est avant tout sa contribution à la prospérité de la foi chrétienne, de l'Eglise catholique et notamment du diocèse de Tours. Ainsi, le roi Clovis qui accapara le royaume des Francs par la ruse et qui extermina plusieurs membres de sa famille pour s'assurer un pouvoir absolu, "allait partout, - selon l'expression de Grégoire, - le cœur droit devant Seigneur et faisait ce qui était agréable à ses yeux". Beaucoup de légendes conservées par Grégoire sur Clovis et les vieux temps des Francs remontent en fait au folklore des guerriers francs.

Le baptême de Clovis posa les fondements solides de l'Etat franc en affirmant une fois pour toutes la supériorité des Francs sur les autres peuples occidentaux, bien que les Francs demeurassent de vrais "barbares", une société d'agriculteurs et de guerriers, ne connaissant ni luxe, ni culte des chefs, ni cérémonies de la cour, n'ayant pas le sens de la philosophie et des sciences, illettrés, indifférents aux monuments de l'Antiquité. Les rois francs voyageaient en chariots de bois attelés à deux boeuf et un berger leur faisait office de cocher.

La chute de la civilisation antique fût une grande tragédie de l'histoire de l'humanité mais elle fût provoquée beaucoup plus par la décomposition d'une civilisation fondée sur l'esclavage que par les invasions barbares, qui ne firent qu'en profiter. Dans tout ce qui suivit leur triomphe, nous chercherons donc les germes d'une nouveauté qui connut plus tard sa grandeur et trouva une expression originale.

Ainsi, ne saurait-on sous-estimer les conséquences de la christianisation des Francs, qui détermina définitivement l'unité religieuse et politique de "l'Occident".

L'exposition comporte des documents iconographiques intéressants consacrés à la personnalité de Clovis et à son baptême. Elle présente notamment des livres rares en français et en russe, édités aux XIX - XX ss.

79. Бутромеев В.П. Детский Плутарх. Великие и знаменитые: Средние века и эпоха Возрождения: Энцикл. для детей. - М.: Алкиона - Деконт, 1995. - 304 с.: ил.
Королі Меровей і Хлодвіг, королеви Брунгільда і Фредегонда. - С. 15 - 19.
V> 15535
80. Boillet M.-N. Atlas universel d'histoire et de géographie. - Paris: Hachette, 1865. - 1035 p.: 88 cartes.
Історія Франції. Династія Меровінгів. (Генеалогічна таблиця). - С. 388-389.
V-2608
81. Bouillet M.-N. Dictionnaire universel d'histoire et de géographie. - 20 ed. - Paris: Libr. de L.Hachette et c^{ie}, 1867. - 2040, 4 p.
Хлодвіг. - С. 432.
V-2935
82. Chaudon L.M., Delandine F.A. Nouveau dictionnaire historique. T.3. - Lyon: Bruyset aîné et comp., 1804. - 644 p.
Королева Клотильда. - С. 488 - 489; *Хлодвіг.* - С. 489 - 492.
V-2925
83. Dantier A. Les femmes dans la société chrétienne. T.1. - Paris: Lib. de Firmin-Didot et Cie, 1879. - 558 p.: ill.
Християнські принцеси і варварські королі. - С. 264 - 303.
V-18468
84. Galeries historiques de Versailles. Histoire de France. T. 1. - Paris: Gavard, 1838. - 444 p.
Хлодвіг. - С. 14 - 28.
V-11020
85. Galeries historiques de Versailles. Ser. X. Portraits divers. Sect. I. Rois de France. - Paris: Duverger, [S.a.]. - 90 grav.
Вміщено портрет Хлодвіга.
V-11020

86. La Grande Encyclopédie inventaire raisonné des sciences, des lettres et des arts. T.11. Chien-Comédie. - Paris: Lamirault et Cie, [S.a.]. - 1211 p
Хлодвіг. - С.719-720.
 XVII-7615
87. Histoire abrégée de l'église où l'on expose ses combats et ses victoires, dans les temps de persecutions, d'hérésies et de scandales, et où l'on montre que sa conservation est une Oeuvre divine, ainsi que son établissement. - Nouv. éd. - Lille: Lefort, 1817. - 480,[8] p.
Хрещення франків 496 р - С.205-207; *Хрещення Хлодвіга* - С.207-209.
 I-2076
88. Histoire de France illustrée. T.1. Des origines à 1610. - Paris: Libr. Larousse, 1831. - 412 p.: ill.
Хлодвіг. - С.41-43.
 V 19160
89. Martin H. Histoire de France depuis les temps les plus reculés jusqu'en 1789. T.1. - 4-me éd. - Paris: Furne, Jouvet, 1878. - 486 p.
Утворення Франкської держави. - С. 399-462.
 V-4597
90. Nouvel Abregé chronologique de l'histoire de France contenant les événemens de notre histoire, depuis Clovis jusqu'à Louis XIV. - 6-me éd., rev. et cor. - Paris: Prault, 1761. - 545 p.
 ✓ *Хлодвіг.* - С. 1-9.
 V-3185
91. Nouvel Abregé chronologique de l'histoire de France contenant les événemens de notre histoire, depuis Clovis jusqu'à Louis XIV. - Nouv. éd., rev., cor. et augm. - Rouen: Dumesnil, 1789. - 392 p.
 ✓ *Хлодвіг.* - С. 1-9.
 V-3186
92. Nouvelle biographie générale depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours, avec les renseignements bibliographiques et l'indication des sources à consulter. T.10. - Paris: Didot fr., 1863. - 258 с.л.
Клотільда. - С.903-904; *Хлодвіг.* - С.909-916.
 XVII-7669
93. Pernoud R. La femme au temps des cathédrales - Paris: Stock, 1980. - 300, [4] p.
Клотільда. - С.13-31.
 V-745

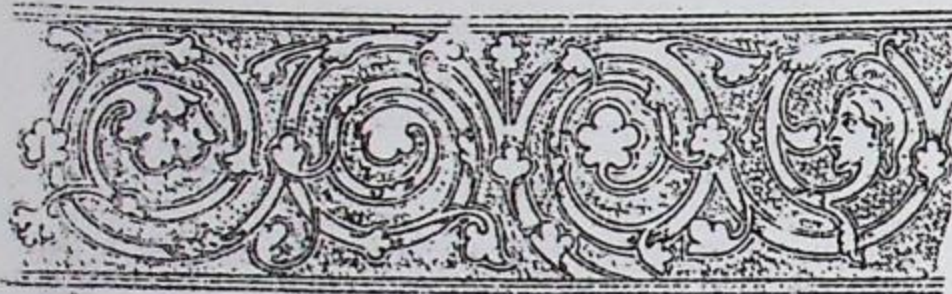
94. Le Plutarque Français. T.1. Anciens / Introd. Ed. Mennechet. - Paris: Plon fr., [S.a.]
- 389, [2] p.
Хлодвиг. - C.1-10.
V-19520
95. Les Rois et reines de France en estampes. - Paris: Maison Martinet-Hautecoeur.,
[S.a.]-32 p.
Портрет Хлодвиза. - C.1.
✓ V-3861
96. Saint-Priest A.,de. Histoire de la royauté considérée dans ses origines, jusqu'à la
formation des principales monarchies de l'Europe.T.1. - Paris:Delloye,1842.- 472 p.
Хлодвиг. - C.395-426.
✓ V-4773
97. Saint-Prosper A.-J.-C. Histoire de France depuis les temps les plus reculés jusqu'à
nos jours. T.1. - Paris: A la libr. univer., 1846. - 480, [2] p.: ill.
Хлодвиг. - C.119-132.
✓ V-4779
98. Ségur, de. Abrégé de l'histoire universelle ancienne et moderne, à l'usage de la
jeunesse. T.3. Histoire Moderne: Histoire de France. - Paris: Eymery, 1821. - 211,[3] p.:
ill.
Хлодвиг. - C.66-153.
V-4813
99. Velly, abbé. Histoire de France, Depuis l'établissement de la Monarchie, jusqu'au
règne de Louis XIV. T.1. - Paris: Saillant et Nyon, 1775. - 504 p.
✓ *Хлодвиг. - C.45-66.*
V-4889

IV

**Цивілізація середньовічного Заходу:
наслідки християнізації**

**Civilisation de l'Occident au Moyen Age:
résultats de la christianisation.**

В період середньовіччя Європа пройшла величезний шлях, насичений радикальними змінами в усіх сферах буття. Це стосується і літератури, і мистецтва, і філософії. Заключний розділ виставки подає саме матеріал, що розкриває різноманітність проявів духовного життя середньовічної людини. Ми намагалися показати розгорнуту картину культури і мистецтва Європи, зокрема Франції, починаючи з раннього середньовіччя (V-VIII ст.), коли франкський вождь Хлодвіг, що прийняв християнство, і його наступники (династія Меровінгів) на руїнах Стародавнього Риму побудували в Західній Європі могутню державу. Далі - культура епохи Каролінгів (VIII-X ст.), характеристика романського (XI-XII ст.) і готичного (XII-XIV ст.) стилів. Культура і мистецтво X-XIII ст. - центральних для середньовіччя - найповніше висвітлені в наукових працях, що досліджували проблему: якою була людина в ту далеку історичну епоху? Ми вважали за необхідне включити в експозицію також оригінальні тексти класиків середньовічної філософії, бо саме вони дають змогу глибоко проникнути у витoki тогочасної культури, зрозуміти її складний і суперечливий характер, її особливості.

На виставці можна також знайти праці, присвячені побуту середньовічного суспільства (середньовічний замок, монастир, село та ін.), і такі, що висвітлюють характер і значення військово-феодалного стану - рицарства. Адже саме у Франції рицарство проявило себе у найяскравішій формі. Надзвичайно цікаві нариси демографічної історії Франції, де досліджені форми шлюбу і родини, роль жінки в житті середньовічного суспільства, ставлення до дитинства і старості. Аналіз предметного світу і святкової культури того часу (календарні свята, карнавали, жонглери, ряджені, блазні та ін.) дають змогу проникнути в його живу дійсність.

Представлено на виставці і середньовічну художню літературу. Саме вона сприяла становленню самосвідомості особистості, спростовувала уявлення про середні віки як про період застою ("Пісня про Голанда", провансальська лірика). У період раннього середньовіччя саме у Франції формуються всі основні жанри і напрями, типові для літератури того періоду (національний героїчний епос, поезія трубадурів, лицарський роман, міські жанри тощо).

Увагу зрештою, привернуть і твори, присвячені мистецтву, адже жодна країна в середні віки не мала такої величезної кількості творів мистецтва, як Франція. В образотворчому мистецтві, так само, як і в архітектурі, Франція була найпереможнішою країною в епоху готики. Саме там були вироблені класичні прийоми скульптурного декору і найбільш яскраво і повно відбито принцип єдності усіх мистецтв під егідою архітектури. Гордістю готичного мистецтва Франції, її вищим досягненням є композиції і кругла скульптура соборів Шартра, Ам'єна, Реймса, Нотр-Дам у Парижі. Їх відрізняє пропорційність, гармонійність, ясність конструкції, багатство архітектурного і скульптурного декору.

* * *

La dernière partie de l'exposition fournit une large gamme de documents sur l'univers spirituel d'un homme médiéval. Durant la période du Moyen Age l'Europe parcourut un immense chemin, jalonné de transformations radicales dans tous les domaines de l'existence. Ceci est vrai pour les lettres, aussi bien que pour les arts, la théologie et la philosophie.

Nous avons essayé de brosser un large (autant que possible) tableau de la culture et des arts en Europe et particulièrement en France, à partir du Haut Moyen Age (V - VIII s.s.), quand le roi des Francs Clovis, converti au christianisme, ainsi que ses successeurs (dynastie des Mérovingiens), bâtirent un puissant Etat sur les ruines de l'Empire Romain sur le territoire de l'Europe de l'Ouest. Il s'agit ensuite de la culture de l'époque carolingienne (VIII - X s.s.), du style romane (XI - XII s.s.) et du style gothique (XII - XIV).

La culture et les arts de X - XIII s.s., la période cruciale du Moyen Age, sont le mieux représentés sur notre exposition, de façon à rapprocher au spectateur les hommes de cette époque reculée.

Toute la complexité et les contradictions de la culture apparaissent clairement à travers les monuments de la philosophie du Moyen Age. L'attention est focalisée sur le phénomène d'une rationalité croyante, attesté par des textes originaux des classiques de la philosophie médiévale. Ces textes traitent en particulier des questions de la morale chrétienne, de la pluralité de doctrines éthiques.

L'exposition contient également des documents sur la vie quotidienne dans la société du Moyen Age : châteaux, villes, monastères, villages ... C'est en France, comme nulle part ailleurs, que trouva sa parfaite traduction l'idée de la Chevalerie.

Des ouvrages intéressants traitent de l'histoire démographique de la France, du mariage et de la famille, du rôle des femmes, de l'attitude à l'enfance et à la vieillesse. L'analyse de la matérialité et de la culture festive du Moyen Age (fêtes de calendrier, carnivals, jongleurs, masques, bouffons) permet de sentir la réalité vivante de l'époque. Des exemples de belles lettres du Moyen Age témoignent de l'évolution de la conscience morale de l'individu et mettent en cause l'interprétation du Moyen Age comme d'une période de stagnation ("Chanson de Roland", poésie lyrique de Provence).

En Haut Moyen Age c'est en France avant tout autre pays qu'on voit apparaître et trouver leur expression la plus parfaite tous les principaux genres et tendances littéraires qui étaient typiques pour cette période (poésie épique nationale, poésie des troubadours, roman de chevalerie, genres de villes etc.).

Sans doute, dans aucun autre pays on ne trouve à cette époque autant de magnifiques oeuvres d'art. A l'époque gothique la France fût le premier pays de l'Europe en matière d'arts plastiques et d'architecture. C'est ici que furent conçus les procédés classiques de décoration sculpturale. C'est en France que trouva sa plus parfaite expression le principe de l'unité de tous les arts sous l'égide de l'architecture.

Les compositions et les sculptures rondes des cathédrales de Chartres, Amiens, Reims, Notre-Dame de Paris sont le glorieux sommet de l'art gothique français. Elles sont remarquables par leurs proportions, leur harmonie, leur clarté de construction et leur richesse décorative.

En prenant la succession de la culture antique, la civilisation médiévale de l'Occident constitua une étape importante de l'évolution spirituelle et esthétique de l'Humanité.

100. Абельяр П. Теологические трактаты / Сост., пер. с лат., вступ. ст. С.С.Неретиной. - М.: АО ИГ "Прогресс", "Гнозис", 1995. - 411 с.
II>17299
101. Бессмертный Ю.Л. Жизнь и смерть в средние века: Очерки демогр. истории Франции. - М.: Наука, 1991. - 240 с.
III>43626
102. Бицилли П. Элементы средневековой культуры. - Одесса: Гнозис, 1919. - 167с.
V-8997
103. Вейс Г. Внешний быт народов с древнейших до наших времен. Т.2. История одежды и утвари в средние века: От 4-го до 14-го ст. Ч.2. Европейские народы/ Пер. с нем. И.Васильева. - М., 1875. - 430, VIII с.: ил.
V-92
104. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. - 2-е изд., испр. и доп. - М.: Искусство, 1984. - 350 с.
II>7205
105. Гуревич А.Я. Средневековый мир: Культура безмолвствующего большинства. - М.: Искусство, 1990. - 396 с.
V>11507
106. Даркевич В.П. Народная культура средневековья: Светская праздничная жизнь в искусстве IX - XVI вв./ Отв. ред. Г.К. Вагнер. - М.: Наука, 1998. - 344 с.
V>9497
107. Дворжак М. Очерки по искусству средневековья/Пер. А.А. и В.С. Сидоровых; Общ. ред. и вступ. ст. И.Маца; Примеч. А.А. Сидорова. - Л.: ОГИЗ - ИзОГИЗ, 1934. - 271 с.: ил.
XIV-8616
108. Дмитриева Н.А. Краткая история искусств. Вып. 1. От древнейших времен по XVI век. Очерки. - 6-е изд., стереотип. - М.: Искусство, 1988. - 319 с.: ил.
Середньовічне мистецтво Західної Європи. Культура франків. Романський стиль. Готичне мистецтво. - С. 131 - 171: ил.
XIV>8722

109. Добиаш-Рождественская О.А. Культура западноевропейского средневековья: Науч. наследие/ Отв. ред. В.И.Рутенбург. - М.: Наука, 1987. - 350 с.
III>29275

110. Ешевский С.В. Сочинения. Ч.3. - М.: Изд. К. Соллатенкова, 1870. - 712 с.
Жінка в середньовічній Західній Європі. - С. 343 - 402.
V-751

111. Западноевропейская средневековая школа и педагогическая мысль: (Исследования и материалы): Сб. науч. тр. Вып.1, ч.1/ Под ред. К.И. Салимовой, В.Г. Безгорова. - М.: АПН СССР, 1989. - 136 с.
II>13796

112. Иванов В.Г. История этики средних веков. - Л.: ЛГУ, 1984. - 277 с.
II>6791

113. Иванов К.А. Средневековая деревня и ее обитатели. - 4-е изд. - Петроград: Книгоизд. зо т-ва "Петроград. учеб. магазин", 1915. - 143 с.: рис.
V>14202

114. Иванов К.А. Средневековый замок и его обитатели. - 3-е изд., доп. - СПб: Типолитогр. М.Фроловой, 1907. - 125 с.: рис.
V-18597

115. Иванов К.А. Средневековый монастырь и его обитатели. - СПб: Изд. "Учебного магазина", 1895. - 193 с.: рис.
V-21050

116. Искусство стран и народов мира: Архитектура. Живопись. Скульптура. Графика. Декоративное искусство: Краткая худож. энцикл.: В 5 т. Т.5. Финикия - Япония/ Под ред. Б.В. Иогансона. - М.: Сов. энцикл., 1981. - 720 с.: ил.
Архітектура Франції. - С.60-83.
XIV>30318

117. История внешней культуры. Т.2/ Пер. с нем. Е.ИЩепотьева. - СПб: Изд. Т-ва М.О. Вольф, 1902. - 239 с.
Романські народи (до 1200 р.). Французи. - С.39-55, 229-230: іл.
V-136

118. История всемирной литературы: В 9 т. Т.2/ Под ред. А.Д. Михайлова. - М.: Наука, 1984. - 672 с.: ил. - Из содерж.: Разд. девятый. Литература Западной Европы раннего средневековья. - С. 438-458.
VII>19204

119. История французской литературы. Т.1. С древнейших времен до революции 1789 г./ Под ред. И.И. Анисимова, С.С. Мокульского, А.А.Смирнова. - М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1946. - 810 с.: ил.
VI-32095
120. Каминская Н.М. История костюма: Учеб. пособие для сред. спец. учеб. заведений швейн. пром-сти. - М.: Легкая индустрия, 1977. - 127 с.
Західноєвропейський костюм V - початку XX ст. - С. 34 - 42: іл.
XIV-49050
121. Карсавин А.П. Культура средних веков. - К.: Символ-Айрланд, 1995. - 208 с. - (История и философия культуры).
V>15593
122. Картины жизни средневековой Франции = La France à travers les siècles. Mosaïque de la vie quotidienne/ Сост. и предисл. М.С. Лаврентьевой; Комментарий: М.С. Лаврентьевой, Н.И. Басовской. - М.: Высш. шк., 1987. - 239 с. - (Б-ка для домашнего чтения). - Текст на фр. яз.
XV>6165
123. Книга для чтения по истории средних веков. Вып. 1 /Под ред. Л.Г. Виноградова. - М.: Т-во тип. А.И. Мамонтова, 1896.-446с.
V-822
124. Кожин Н. Очерки искусства западного средневековья.-М.: МГУ, 1944.-207с.
XIV-13744
125. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада: Пер. с фр. / Общ. ред. Ю.Л.Бессмертного; Послесл. А.Я.Гуревича. - М.: Изд. гр. "Прогресс", "Прогресс-Академия", 1992.-376с.
V>14649
126. Ляскозская О.А. Французская готика: Архитектура. Скульптура. Витраж. - М.: Искусство, 1973. - 143с.: ил.
XIV-43943
127. Мерцалова М. Н. История костюма.-М: Искусство, 1972. -197с.: ил.
Європейський костюм середньовіччя. - С. 24-39: іл.
XIV-42713
128. Мокрецова И.П., Романова В.Л. Французская книжная миниатюра XIII века в советских собраниях. 1200-1270. - М.: Искусство, 1983. - 247с.
XIV-5452

129. Мокрецова И.П., Романова В.Л. Французская книжная миниатюра XIII века в советских собраниях. 1270-1300. - М.: Искусство, 1984. - 2-8с.
XIV>5452

130. Муратова К.М. Мастера французской готики XII-XIII веков: Пробл. теории и практики худож. творчества. - М.: Искусство, 1988. - 350с.: ил.
XIV>8900

131. Неретина С.С. Верующий разум: К истории средневековой философии /Помор. междунар. пед. ун-т им. М.В.Ломоносова. - Архангельск, 1995. - 366с.
II>17446

132. Очерки истории искусства /Под ред. Н.Е. Григоровича, Г.Г. Поспелова; Худож. А.М. Игитханян. - М.: Сов. художник, 1987. - 464 с.: ил. - *Из содерж.:* *Западноевропейское искусство раннего средневековья и романской эпохи /Е. Ювалова. Готическое искусство / В. Тяжелов.*
XIV>7900

133. Очерки по истории европейского театра: Античность, средние века и Возрождение /Под ред. А.А.Гвоздева и А.А.Смирнова; Рос. ин-т истории искусства. - П.: Academia, 1923. - 312 с. - *Из содерж.:* *Средневековый театр /С.К.Боянус.*
XIV-2936

134. Памятники средневековой латинской литературы IV-IX веков: Сб./Отв. ред.: М.Е. Грабарь-Пассек, М.Л. Гаспаров. - М.: Наука, 1970. - 443 с.
VI-54488

135. Песнь о Роланде: Старофр. героический эпос/Подгот.: И.Н. Голенищев-Кутузов, Ю.В. Корнеев, А.А. Смирнов, Г.А. Стратановский.-М.; Л.: Наука, 1964. - 191 с.
VI-46684

136. Поэзия вагантов: Стихи/ Изд. подгот. М.Л. Гаспаров; Ред. О.К. Логинова. - М.: Наука, 1975. - 606 с.
VI-60691

137. Руа. История рыцарства/Ред., пер. и предисл. Н.М.Федоровой. - СПб: Изд. И.И. Иванова, 1898. - 240 с.: рис.
V-8868

138. Саваренская Т.Ф. История градостроительного искусства: Рабовладельческий и феодальный периоды: Учеб. для вузов. - М.: Стройиздат, 1984. - 376 с.
XIV>5231

139. Соколов В. В. Средневековая философия : Учеб. пособие для филос. фак. и отд-ний ун-тов. - М.: Высш. шк., 1979. - 448 с.: ил.
И>983
140. Соловьевский О. И. Искусство западноевропейского средневековья. - М.: Искусство, 1964. - 78 с.
XIV-33003
141. Средние века: Сб. Вып. 46 / Отв. ред. Б.И. Рутенбург. - М.: Наука, 1983. - 440 с. - Из содерж.: Светские биографии в каролингское время: "Астроном" как историк и писатель / В.К. Ронин.
XVIII-19901
142. Ференци Б. Очерки по искусству средневековья Франции. - Л.: ОГИЗ, 1936. - 137 с.: ил.
XIV-9441
143. Ястребницкая А.Л. Западная Европа XI - XIII веков. - М.: Искусство, 1978. - 176 с. - (Эпоха. Быт. Костюм).
V>393
144. Decloux D. Histoire archéologique, descriptive et graphique de la Sainte-Chapelle du Palais. - Paris: Morel, 1865. - 48 p., 25 pl.
Капелла Сент-Шапель у Парижі.
XIV-12208
145. Dierick A. Vitraux de chartres. - Lausanne: Payot, [S.a.]. - 9 p.: 19 pl. - (Orbis pictus; Vol.22).
Вітражі Шартрського собору.
XIV-49008
146. Erlende-Brandenburg A. Notre-Dame in Paris: Geschichte, architektur, skulptur / Fot. v. C.Rose. - Basel; Wien: Freiburg, 1992. - 254 S.: Abb.
Собор Паризької Богоматері.
XIV-3033
147. Favier J. L'Univers de chartres / 'n collab. J.James, I.Flamand; Phot. de J.Bernard. - Paris: Bordas, 1988. - 191 p.: ill.
Шартрський собор.
V-2377

148. Gonse L. L'art gothique: L'architecture - la peinture - la sculpture - le decor. - Paris: Anc. maison Quantin, [s.a.]. - 475 p.: ill.

Готичне мистецтво: Архітектура, живопис, скульптура, прикраси.
XIV-2865

149. Grodecki L. Gothic architecture / In. collab. with A.Prache, R.Recht; Transl. from French by I.M.Paris. - New York Abrams, 1977 - 442 p.: ill.

Готична архітектура.
XIV-2981

150. Muller E. Les fêtes de famille et les cérémonies nationales chez tous les peuples dans tous les temps. - Paris: Dreyfous, [S.a.]. - 540 p.: 200 grav.

Родинні свята і національні церемонії в країнах світу.
V-19727

151. Parmentier A. Album historique / Publ. sous la dir de M.E.Lavisse. T.1. Le Moyen Age, di IVe siècle à la fin du XIIIe siècle. - Paris: Colin et Cie, 1896. - 247 p.: 2000 grav.

Історичний альбом.
V-19942

152. Thomae Aquinatis (1225-1274) Sermones: Pro dominicis diebus et pro sanctorum solemnitatibus / edidit H.Hurter. - Oeniponte, 1874. - 456 p.

Бесіди.
I-2313

153. Viollet-le-Duc. Dictionnaire raisonné du mobilier français de l'époque Carlovingienne à la Renaissance. - Paris: M^{re}el.

T.1.-1872. - 443 p.:ill.

T.2.-1871. - 536 p.:ill.

T.3.-1872. - 479 p.:ill.

T.4.-1873. - 507 p.:ill.

T.5.-1874. - 498 p.:ill.

T.6.-18.5. - 489 p.:ill.

Тлумачний словник французьких меблів від доби Каролінгів до Ренесансу.
XIV-10083

154. Visages de la France/ Texte de J.-L.Delpal. - Paris: Larousse, 1983. - 159 p.: ill.

Красиви Франції. Архітектура.
IV-938

Упорядники:
Л.В.Арюпіна, Т.В.Богатирьова, Т.В.Щурова

Відповідальний редактор
О.Ф.Ботушанська

Науковий консультант
П.М.Тоцький

Редактори:
М.Л.Десенко, І.С.Шелестович

Перекладачі:
О.В.Ігарачук, В.І.Комендантова

Комп'ютерна верстка:
О.С.Кодинів, М.Д.Макаров

Обкладинка
В.А.Воронцов

* * *

Організатори виставки:
О.М.Бельницька, О.О.Гриценко, В.І.Радченко,
Г.Я.Чарова, О.Г.Чиркова

Редакційно-видавничий відділ
Одеської державної наукової бібліотеки ім.М.Горького
270 100 Одеса-100, вул. Пастера, 13

Підписано до друку 06.12. 96

Формат паперу 60x84 1/8

Друк офсетний

Обсяг 2,33 обл.-вид. арк. + 16 с. іл.

Тираж 100 прим.

Замовлення № 48

Ротапринт ОДНБ імені М.Горького
270 026 Одеса-26, вул. Пастера, 13

*Химера собору Паризької Богоматері.
Chimère de la cathédrale Notre Dame de Paris.*

